

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Ioviani Pontani. De Aspiratione Libri duo. Charon
Dialogus. Antonivs Dialogus. Activs Dialogus. Aegidivs
Dialogus. Asinvs Dialogus. De Sermone Libri Sex. Belli,
Qvod Ferdinandvs Senior ...**

Pontano, Giovanni Giovano

Venetiis, 1519

Ioannis Ioviani Pontani Antonivs. Dialogvs. Hospes Sicvlvs. Compater
Neapolitanvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12960

IOANNIS IOVIANI PONTANI AN
TONIVS. DIALOGVS. HOSPE
SICVLVS. COMPATER NEA
POLITANVS.

Vænam quæso bone ciuis Antoniana est
 porticus? COM. Antonium'ne hospes re-
 quiris, an eam quæ ab illo porticus Antonia
 na dicitur? HO. Et porticum ipsam nosse,
 & Antonium uidere cupio, audio enim po-
 meridianis horis illic conuentum haberi li-
 teratorum hominum, Ipsum autem Antonium quanquam multæ
 dicit, plura tamen sciscitari quàm docere solitum, nec tam proba-
 re quæ dicantur, quàm Socratico quodam more irridere differen-
 tes. Auditores uero ipsos magis uoluptatis cuiusdam eorum quæ à
 se dicantur plenos domum dimittere, quàm certos rerum earum quæ
 in quæstione uersentur. COM. Hæc illa est porticus, sanè di-
 gnus tali conuentu locus, in qua desyderare nunc quidem Anto-
 nium possumus, uidere amplius non possumus. Etenim solitudo
 ipsa meusq; hic ornatus plane tibi declarare possunt, amisisse nos
 Antonium. neq; enim unquam dicam mortuum, quem putem ui-
 uere, quod & ipsum paucos ante quàm decederet dies acerrime
 differentem audiuius, neq; eius me mors angit, quæ uita est bo-
 nis, sed quod iucundissima eius consuetudine, sapientissimq; col-
 loquijs est carendum. Quid enim erat lætis in rebus Antonio
 iucundius? quid rursus in turbatis, atq; asperis gratius? Incredi-
 bilis quædam in eius oratione uis inerat res humanas contemnen-
 di, ferendiq; fortuitos casus equo animo, quippe cum omnia re-
 ferret ad Deum, diceretq; latere nos & bonorum, & malorum
 causas, Pleraq; autem uideri quæ non essent mala, ut quæ obie-
 cta nobis essent a Deo, quo humana in ijs constantia fortitudoq; eni-
 tesceret. Quotum enim fortem inueniri, si quieta & secura om-
 nia nobis forent? natos esse homines ad comparandam uirtutem
 ad excolendos animos, neminem autem sine laboribus plurimis posse
 hoc assequi, sed decipi opinione, nimisq; demisse, ac molliter nobiscum
 nos ipsos agere, quæ fluat aquas salubriores esse, magisq; probari, quæ
 uero restagnent noxias, ac pestilentes esse. Nullum fortem Agricola
 cui nõ incalluerint manus, nec medicum bonum qui non plurimus,
 ac maxime grauibus morbis curâdis uersatus sit ipse diutius, Milites

ANTONIUS

ab assuetudine perpetuè dorū laborū exanclatisq; periculis laudari. nullos deniq; artifices claros euadere, præterquam quos assiduus labor, longaq; exercitatio docuisset. Optimo itaq; & fortissimo cuiq; labores, ac molestias offerri à Deo, eamq; ueluti materiam præberi in qua sese exerceat, cum excellentia hominum cæterorū, Tum Imperatores ipsi quos præcipue ament, & quorum uirtus est prospectior, ijs grauissima & periculossima quæq; demandent. Atque hanc quædam ipsam, non quæ prædam quaeritaret maxime illustrem militiam esse. Et uero ignaui esse, imbecilli, desidis, odisse labores, fugitare molestias, uelleq; in otio, ac sub umbra marcescere. Sed cum Antonio optime iam actum fuerit. ad te hospes potius reuertar. Hæc, inquam, illa est porticus in qua sedere solebat ille senum omnium festiuissimus. Conueniebant autem docti uiri, nobilesq; item homines sanè multi. Ipse quod in proximo habitaret, primus hic conspicitur, interim dum Senatus ut ipse usurpabat cogebatur, aut iocans cum prætereuntibus, aut secum aliquid suatinens, quo animum oblectaret.

Ut nuper paucos ante quam morbo aggrauaretur dies recitare eum memini, cum ego adessem una, & Hericus iste Pudericus quem hic uides. Est autem carmen quo uti oppidatum dicebat Apulos ad sanandum rabidæ canis morsum, in somnes enim nouies sabbato lustrare oppidum Vithum nescio quæ Diuorum numero implorantes, idq; tribus sabbatis noctu cum peregissent, tolli rabiè omnem, uenenūq; extingui. quod carmen quia memoria teneo, referam illud si placet.

» HO. At qui per gratum mihi feceris. COM. Alme Vithe pellicane,
 » oram qui tenes apulam, litusq; polignanicum, qui morsus rabidos
 » leuas, irasq; canum mitigas, tu sancte rabiem asperam, rictusq; canis
 » luridos, tu saeuam prohibe luem.

» I procul hinc rabies, procul hinc furor omnis abesto.

HO. Sane luculentum carmen, & per quam facilem Apulis ipsis Deum. COM. Felicissimos omnium eos mortaliū dictitare solebat Antonius. HO. Qui regionē incolerent tam intemperatā? COM. Etenim cæteros quidem homines cum nulli non stulti essent, uix stultitiæ suæ ullam satis honestam asserre causam posse, Apulos uero solos, paratissimam habere insanie excusandæ rationem. Araneum illum scilicet, quæ Tarantulam nominant, è cuius ammorsu insaniant hoies, idq; esse q̄ felicissimum, quod ubi qs uellet, insanie quem suæ fructū cuperet, etiā honeste caperet. Esse autem multiplicis ueneni araneos, atq; in ijs etiam q̄ ad libidinem comouerent, eosq; concubitarios uocari, ab hoc araneo ammorderi quam sæpiissime solere mulieres, lice

reque; tum illas, fasque esse libere, atque impune uiros petere, quod id uenenum alia extingui ratione nequeat. Ut quod alijs flagitium, mulieribus id apulis remedium esset. An non summa haec tibi quaedam felicitas uideatur? HO. Per Priapum summa. COM. Parce hospes obscenis obsecro. HO. Atque putabam mihi in Osa regione uti obscenis licere, cum populariter audiam iurari per Deorum uentres, perque icinora atque per eam partem cuius ipsos est Cynicos perpuderet. COM. An ignoras pessimum morum auctorem populum esse? quid enim habet, quod maximo etiam iure non improbes? atque hanc quidem iurandi impuritatem mare attulit, utinamque hoc solum a Catalanis didicisset noster populus. Sic ab ijs accepimus, nec est, quod Neapoli, quam hominis uita minoris uedatur. quod nisi uester Blacas Esculapius alter curator accessisset maiorem civium partem excisis auribus, labijs, aut naso mutilo uideres, scortari quoque sine pudore didicimus, atque in propatulo habere pudicitiam. Inuentus nostra lustris dedit, quod locandis noctibus a meretricula quaeritur, ipsa die liguritur. Ideoque innocentissimus olim populus dum a Catalonia reliquaque Hispania comportandis gaudet mercibus, dum gentis eius mores admiratur, ac probat, factus est iniquatissimus. Sed quando accusari haec possunt magis quam corrigi, nec satis est tutum, dicere de populi moribus desinamus. Quod autem ad iusiurandum attinet, Scythas maxime laudare solebat Antonius, quibus non per Deorum capita, aut corda ut his ipsis Hispanis, non per corpora, ut nostris, sed per conuictum iurare mos esset. At poenos maxime irridere, qui per triplex iurarent uxoris repudium, quippe quam ubi ter quis repudiasset, reuocare amplius in domum fas non esset. Sed qui praeterit percontandus est, ut Antonium iam agamus.

COMPATER NEAPOLITANVS. PEREGRINVS. HOSPESSICVLVS
COLLOCVTORES.

EVSViator. PER. Sessores saluete. COM. Tu ut uideo de sole aestuas. PER. At uos ut sentio de umbra frigetis. COM. Hic homo sit nisi fallor. PER. Hi madescent quae satis scio. COM. Heus hospes dic quae so. PER. Heus ciues tacete obsecro. COM. At nos scire ex te quaedam uolumus. PER. At ego sciscitari pauca. COM. Sciscitator. uacat. atque etiam si placet sedeto. PER. Ad Regem propero, ad

imo ab initio
neapolitanis
habuere, haec
uirtus, lege colec
nutium, et ali
os,

CHARON

Regiam utra ducit uia? COM. Vtraq;. Sed quænam salutandi Regis causa? hoc enim ipsum scire cupimus, itaq; uicem redde. PER. Nimis quàm timeo nostræ Reipublicæ, ne paucis post annis occidione occidant populi. COM. Ab gladio ne an à pestilentia, an à diluione timendum est nobis? Equidem et te syderum progressionem obseruasse reor, quando astrologorum est has clades prædicere. PER. Certiora affero. Maxima in singulis non modo oppidis, sed penè domibus uis est Gallorum septennium. eos satis compertum est anno septimo parere, enasciq; basiliscos serpentes, quorum obtutu homines infestè pereant. Quod nisi à Rege probe prospectum fuerit, actum est de Regni Neapolitani populis. Opus autem esse ut singulis in oppidis, singuli deligantur cauti, & solertes uiri, qui hæc mala Gallorum cæde procurent, uideantq; ne quid Reipublicæ detrimenti capiat, Ego hac de causa, atq; ut Reipublicæ profim meæ, ad Regem eo uos ualete. COM. Abi bone ciuis, deq; patria benemerite. Dii boni, quàm multiplex est hominum stultitia? quàm inanes cogitationes? quid uanitatis in uita? quanta inanissimarum etiam rerum sollicitudo. An est hospes quæ irridere hoc homine magis possis? si ridenda quæ miseranda potius stultitia est nostra. HO. Quid obsecro ad hæc Antonius? COM. Fabellam hic aliquam supertexuisset qua declarare amplius posset hominum leuitatem. Calletiam olim mulierculam uictum quaeritasse Caietæ. Hanc cætera uitæ munera obuisse satis laboriose atq; industrie. Cùm autem Alphonfus Rex Caietæ diuersaretur aliquando, uideretq; Calletiam, tum uiros tum matronas, omnes deniq; id agere, quo maxime modo Regem honorificentissime exciperet, eam panis supra pudèda cõuolutis proficiscentem ad rem diuinam Regem, et præcedere in pompa nudato femore, & recedentem in regiam eodem habitu reducere solitã, nullisq; abduci potuisse rationibus, quin hoc honoris genere (sic enim dicebat) Regem prosequeretur. Quo circa explicandis fabellis Antonius uel improbare quippiam solebat, uel laudare. HO. Bellissimũ hominem. Sed præconem hunc audiamus qui tantum sibi facit in populo audientia. Regiũ uidelicet edictũ. nunq; uidi turgidiores buccas puto ego hominẽ fermento uesti. quos clamores Dii boni? PRAECO. LICERE, FASQUE ESSE IOVIANVM PONTANVM QVI HABITAT IN PROXIMO, TVTO EGREDI DOMO, TVTO PER VRBEM INCEDERE, TVTO ETIAM DE REBUS LATINIS LATINVM HOMINEM DISSE- RERE, ISTOS VERO GRAECISSANTEIS HOMINES, ATQVE ITALOGRAECOS, NIHIL EI MALEDICE-

RE, NIHIL INCESSERE, NON OCVLIS, NON BARBA, NON SVPERCILIIIS, NON DENIQVE VLLA GRAECA ARTE ILLVDERE. HOC REGEM IPSVM EDICERE. SI QVIS SECVS FECERIT, BARBAM EI EVELLERE IMPVNE LICERE, PILLEVIVM AVFERRE, CREPIDVLLAS ERIPERE. QVOD EDICTVM SANCTVM ESSE OMNES SCIANTO, ID'QVE TVBA HAC TESTOR. HO. Quid obsecro Iouiano huic graeci ne tam sunt infestū? COM. Quin ipse graecorum est studiosissimus, eorumq; ueneratur disciplinas, ac suscipiat ingenia, nec est quod graecos timeat. Esse autem nostraters quosdam adolescentes, eosq; nuper è Graecia redisse, qui cum nec graece sciant, nec latine, esse tamen gloriosissimos, quibus si barbam, pilleolumq; ademeris, nihil omnino graecum habeant. Eos ait, & graecae, & latinae orationis inculcatores esse, ubi cum graecis fuerint, mussitare, cum latinis autem mirum esse, quam graece omnia hinc illos irasci & pene furere, horum timeri audaciam, ceruicesq; insolentissimas. HO. Quid ipse didicit ne graecas literas? COM. Eas adolescens attigit, sed in Italia, nam in Graecia magis nunc Turcicum discas, quam graecum. Quicquid enim doctorū habent graecae disciplinae, in Italia nobiscum uictitat. HO. Satis haec noui. Sed obseruemus pilleatulum hunc. COM. Recte mones. HO. Quidnam is succinit? at uide quam sibi placet, atq; utinam praeteriens salutaret. PER.

20 ἀριστον ἰδοῦ ὕδωρ.

Quid sibi haec uolunt uerba? COM. Rem optimam ait esse aquam. HO. An hic nos accusat ut parum sobrios? ego tam insignem iniuriam non feram. COM. Parce hospes. Pindariat est sententia, etiam ab Aristotele laudata. PER.

21 -ὁ δὲ

22 χρυσοῦς αἰθόμενον πῦρ

23 ἄτε διαπρέπει vu-

24 ὑπὲρ μέγαντος ἔξοχα πύρ.

HO. An pergit maledicere? COM. Desine commoueri. aurum laudat. HO. Heus tu graecanice homo, quid malam in rem non te hinc proripis. Iudaeis aurū et foeneratoribus laudato. COM. Iram ponito. abijt. Hos uētris crepitiibus similes dicebat Antonius, nares tantum offendere, caetera uentū esse, se quidem uentosos esse, ac putidos. Sed quando suffraginatulus iste iam abijt, nos ab Antoniana consuetudine aut quaerendi aliquid, aut dicendi ne recedamus. Et iam dudum uideo Hericum hunc dicere. aliqd

uelle. *Quamobrem dicentem audiamus.*

HERRICVS PVDERICVS. ADOLE
SCENS. SENE X. HOSPES.

MMONVERE Me qui nuper præteriere adolescen
tuli Neapolitanæ nobilitatis, quæ prope iam interijt.
Etenim cum consydero iuuentutem nostram præter ma
iorum instituta, domi, ac sub porticibus desiderere. Eos ue
ro qui Rempu. administrant, publicorum oblitos morum, nihil nisi
suas tantum res agere, atq; in priuatum consulere, non possum non
deplorare nostræ nobilitatis interitum. Dū boni, Ladislao Rege quæ
nostrorum cuium domi, forisq; erat industria? q̄ honesta de omni
virtute contentio? Certamen erat domi ne senes æquitate atq; consilio,
an foris iuuentus fortitudine ac fide maiore Rempu. gererent. Itaq;
uideres seniores præsidere prouincijs, moderari populos, iuuenes in
maximis rebus, ac periculis Regi adesse, certare qui fortiorem naua
re posset operam. Adolescentulos murum immodum à primis annis
meditari patrium decus, equitando, iaculando, semper aliquid agen
do, quo ipsorum apparere posset industria. nūc placet otium atq; mol
lities. Sequimur Scorta. desydemus in ganeis. Alea in manibus est,
atq; fritillus. turpissima quæq; habentur in pretio. Contentio est cuius
uxor, soror, filia, pluris ueneat, nullumq; inter ignauos, fortesq; di
scrimen, nisi quod fortitudo odio est, atq; contemptui, ignauissimus q̄q;
maxime cærus, acceptusq; multitudini. Iura, pietas, decus, demum o
mnia uenalia. Sed me ipsum compescam, reuertarq; ad Antonium,
atq; hunc qui præterit potius adolescentie percunctabo. Amabo unde
tantum hilaritudinis tecum affers bone adolescens? ADOL. Meo
ab antistite. HER. Obsecro nisi præproperas, hilaritudinis tantæ
nobis rationem explicat. ADOL. Laborabat ex intestini plenio
ris morbo meus Antistes, de cuius salute medica cū desperassent, unus
Panuntius archiater, solā hanc salutis relictam spem docuit, si dispo
sso intestino animā inclusam expederet. Eū igitur, cū diem totum Deos
orās contriuisset, nec aliqd exploderet, reuersus Panuntius monuit,
uti corporis salute desperata, pro animæ salute deos fatigaret. Tū ille
in deos deasq; conuersus, integrā ferē noctem in genuu lamētationi
busq; exegit, dū peccatorū condonationem, ac uitæ cœlestis tranquil
litatem cœlites ipsos orat. Aderat familiaris ingenio non adeo super
stitioso, qui Antistitis quæstus, precesq; non satis æquo ferens animo,

Ecquæ

Ecquæ nam tandem, inquit, pater dementia ista est, putare Deos, cœli tibi particulam donaturos, qui ne leuissim quidem pediti liberales esse uoluerint? hac urbanitate captus antistes, cum in risum solueretur, intestinum exoluit, quo de risu in crepitum exoluto, statim morbo liberatus est. Hæc letitiæ meæ causa, hæc uoluptas est, qui herum saluum factum tantopere gaudeam. Is igitur post aliquot dies confirmatis, ac reffectis uiribus, cum ludere quantillum cupiat, frontonilam arcessit, quàm intellexit non multos ante dies facere quæstum cœpisse. me qui scortillum nossem rogatū mittit, uti cum lauerit leueritq; ad cœnam eat. Dixi quæ cupiebatis. abeo, uos ualete. HER. O' secula, o' mores. fuit fuit olim in sacerdotibus christianis cōtinētia et castitas, dum innocentia in honore, dum paupertas in prætio fuit. Nunc (pro pudor) quæ non sentina mundior sacerdotio est? Ecce autem qui leuare dolorem hunc queas, senex præterit, octogenarius, cantitās amore insaniens. è media scilicet Valentia delatum hoc est. Audiamus si placet? SEN.

» Ne rugas Mariana meas, neu despice canos.

» De sene nam iuuenem dia referre potes.

HER. Bellissimū senem. Videtis quàm blande salutat fenestellas? quàm largā etiam manu rosam spargit? quid hoc sene delirius? SEN.

» Digna Iouis thalamus o' & Ioue digna marito,

» Quid mirum si me candida nympha fugis?

HER. Etiam lacrimatur. SEN.

» Delitiæ Mariana meæ si digeris annos,

» Iupiter hac fiet iam ratione senex.

HER. Lepidissimam argumentationem. SEN.

» Et cæni flores, orientia sydera cæna,

» Cana q; quæ torquet spicula blandus amor.

HER. Canitiem sane iuuenilem. sed compellenus hominem. Amā tissime adolescens per eum quem colis amorem, perq; uiridem, atq; florentem ætatem tuam, eamq; quam deperis uirginem rogatus, et nos de amoribus sollicitos nostris adi atq; alloquere. Equidē uel ex te uno iudicari plane potest, recte sensisse illos, qui Venerē elegantiarū deā fecere. quid enim te qui in Veneris contubernio uiuis elegantius? Age amabo quàm tibi cū amoribus tuis blande? quàm è sententia? SEN. suauissime, quippe cum decreuerim quæcunq; in amore hoc mihi accidant, iucundam in partem accipere, irascitur, auersatur, contemnit, fugit, ad uoluptatem refero, grauissimēq; obiurgandos censeo, qui regnum amoris accusant, Bellissimū pueri, lenissimū heri, indulgentissimū

mi dei. hic munditias, nitorem, ornatum leporem, comptum, ludos, iocum, carnem, elegantiam, delicias, omnem deniq; uitae suauitatem inuenit. Me, qui senex sum, aetatis huius molestiarum oblitum, non tantum non inuitum, sed uolentem quoq; ad suauissima quaeq; se cum trahit. Sequor conuiuia, cantus, hymenaeos, choreas, pompas, festos dies, theatra. Sed iam asserenascit. illam ego ad fenestram uideo quae me immortalium uitam agere inter mortales facit. o' fulgentissimum iubar, ac rerum specimen. HER. O' inane, & lubricum caput. Ne autem delirantem hunc senem hospes mirere, ciuitas nostra tota delirium est. utinamq; non tam uere, urbem hanc solam liberam esse uisurpasset Antonius, in qua una, cuiq; quod libitum esset liceret. Sed comprimenda est oratio. Euphorbia transit. Assurgamus mulieri, atq; offam hanc cerbero obijciamus. Et iam praeterijt, abiit. bene habet. salua sunt omnia. Memor es hospes belluae illius quam dux poenorum Annibal uidit in somnis, siluas, agros, uillas, oppida, quaeq; incederet cuncta uastantem? Haec illa est bellua, nequaquam tamen ut illa somnium, sed historia, & uera quidem bellua. Ciues quidem caeteri, aut horologium, aut galli cantum secuti, e' somno cubilibusq; excitantur. at uiciniam nostram Euphorbiae clamores ne uidere quidem somnum noctibus patiuntur, quasi dies agere quietos ualeamus. Clamat. inclamat, frendit, dentitonat, hinni fremit, rixatur, furit. ueru, pelues, patinas iaculatur, tittonatur. candelabratur, nouis enim uocibus, nouis belluae huius furor exprimendus est, atq; utinam exprimi plane posset. ancillas alias delumbat fustibus, alias mutilat gladio, has unguibus excacat, illas pugnis exossat. quid multis opus est? pestis quidem ipsa, Euphorbia pestilentior non est. Ferunt germanos olim praedicare solitos, se a Dite patre ortos. Ego uel deierare ausim, tres illas furias, herebum quoq; ipsum Euphorbia prognatos esse.

HO. Dij talem pestem auertite. Quid obsecro de hac Antonius?

HER. Optime consultum iri Romano Pontifici, si Euphorbia haec in summo alpium iugo constitueretur, cuius uociferationibus memento eodem Germania, galliae Britanniae, ad conualium accessiri possent, orbis enim terrarum campanam Euphorbiam esse.

HO. O' salsum atq; urbanum hominem. Sed qui nam hi sunt quos composito ad modum gradu, uultuq; adeo graui concedentes ad nos uideo?

HER. Iunior ille Elisius Gallutius suauis uir ingenio, Andreas alter Contrarius, facundus, ac praestans rhetor, grauissimi uterq; uiri, nostrorq; ex ordine, quibus aduenientibus de more collegij huius assurgendum est.

DIALOGVS 72
ANDREAS CONTRARIVS, COMPATER,
HERRICVS. ELISIVS.

ALVTEM vobis multam, atq; opulentam dicunt
Elisij Camenæ. COM. At nos & Elisium Haue
re, & Andream opulenter saluum esse iubemus, neq;
enim grammaticos adeo ueremur, ut opulentiam cum
salute coniungere timeamus. AN. O' Minime superstiosum homi
nem. Sed ut hoc facilius condonetur à nobis tibi, tamen ne in gram
maticorum iram incidas etiam, atq; etiam uide. COM. An obli
tus es Antonij, catellorum (hoc enim uerbo utebatur) eos persimiles di
centis qui de ossibus, deq; frustillis, ac muculis si quæ forte sub men
sam decidunt, rixentur. Odi ego amicum genus, stomachoq; agre
stem acerbicatem, ac putidas insectationes. Sed amabo quinam inter
uos sermones erant? AN. Hoc ipsum agebamus, aut potius indigna
bamur, ab rabiosa eorum garrulitate, tuti nihil esse, siue uersiculum
edideris, siue epistolam scripseris, quorum ipsorum scriptis oculum
si admoris, nihil inertius, nihil inconcinnius, nihil oscitatus uideas,
quippe cum nihil supra grammaticum habeant. Et tamen operæ pre
tium est uidere, ne glecto, aut potius abiecto Cicerone, quantam præ
seferant dicendi artem, atq; scientiam. Inuasere rhetorum mate
riam, quorum etiam agros depopulati, quod uideant acutiora quæ
dam ut ipsi putant, à Quintiliano tradi, in Ciceronem sublatis si
gnis, agmineq; instructo procedunt, nec intellegunt Ciceronem sic
à Quintiliano laudari, ut hunc suspiciendum, hunc imitandum esse
moneat, dono quodam prouidentia genitum in quem totas uirtutes su
as, eloquentia experiretur, Id deniq; non immerito consecutum, ut Ci
cero iam non hominis nomen sed eloquentia habeatur? quod si lo
qui uera uolumus, illa uel summa Quintiliani laus est, quod diui
nae Ciceronis eloquentia diligentissimus obseruator, atq; inspector fue
rit. Quid enim quauis acute ab eo in dicendi arte præcipitur, quod
non è Ciceronis fonte haustum sit? qd tam rarum, aut sepositum ostendi
tur, quod non Ciceronis orationum exemplis testimonijsq; doceamur, il
lum oratorem egisse, quæ post à Quintiliano, rhetoribusq; alijs consy
derata, atq; animaduersa scriptis obseruanda tradantur? Arguitur
Ciceronis de oratoris sine sententia, quod nõ sit dicere apposite ad per
suasionem, sed sit solum benedicere oratoris finis, nec uidet acutissi
mi hoies duplicem in oratore finem considerandum esse, quod Boethius
quidem uidit, si non tam acutus grammaticus, at certe rerum naturæ peris

tissimus, ac definiendi magnus artifex. Ait enim quod inter dialecticam, atq; rhetoricam interest, id in materia non cerni, quippe cū utraq; thesim, atq; hypothesim subiectam habeat, sed in usu, cum altera interrogatione, altera perpetua oratione utatur, ac dialectica integris syllogismis, rhetorica enthymematibus gaudeat, Item in fine, quod dialectica quæ uult, extorquere ab aduersario conatur, rhetorica iudici persuadere, Si quidem dialecticus dialecticum tantum habet aduersum se constitutum, orator uero habet etiam iudicem, qui inter se, atq; aduersarium sententiam ferat. Quo circa oratoris finem duplici ratione considerandum esse censet, alterum quidem in oratore ipso, in iudice uero alterum. In ipso quidem benedicere, quod quid est aliud quam dicere apposite ad persuasionem? In iudice uero persuadere, neq; enim si qua impediunt oratorem quomunus persuadeat, dum officium suum fecerit, ideo finem consecutus non est, si quidem qui officio suo cognatus est finis eum facto officio consequitur, ac tamen si eum qui extra positus est, finem non semper attingit, fine tamen suo contentus esse potest, sentiens artem ipsam, qui suus est fine non fraudari. Etenim medici opera cum in sanitatem intenta sit, Imperatoris in uictoriam, licet neuter finem qui extra constitutus est nonnunquam adipiscatur, uterq; tamen suum assequitur si alter ægrotum recte curauerit, alter exercitum, ac rem bellicam bene administrauerit. Duplex igitur oratoris finis est benedicere, ac persuadere, quod utrumq; Cicero complexus est, & cum ait oratoris officium esse dicere apposite ad persuasionem, nam qui apposite dicit, bene quidem dicit, id quod Quintiliani sententiæ conuenit, iudicantis rhetoricæ finem ac summum esse benedicere. Et cum post subdit oratoris finem esse persuadere dictione, quia oratoris dictione apud iudicem est, complectitur qui sit pro suscepta causa benedicendi finis. Quod si orator dicendo persuadet, neq; enim temere à Cicerone dictum est, persuadere dictione, nec Quintiliano, nec oblatratoribus his dicere opus est, quod pecunia etiam persuadet, quod forma, quod alia etiam multa, nam nec pecunia dicendo persuadet, nec forma, trahit enim animos hominum pecunia rerum utilium cupiditate, ac gratia, forma uoluptatis. Ostendere autem cæcitates inde susceptum est, quod institus est homini naturaliter misericordie affectus, qui tum uidendo, tum audiendo mouetur, idq; consilij prudentiæq; est agere. Quo orator cum utitur, non quidem dicendo, sed agendo persuadere conatur, Licet huiusmodi actiones oratoris propriæ sint, unde agere dicitur, quibus etiam uerba, gestumq; idoneum accommodat. Et cæciticum quidem

quidem ostentatio, non multum habitura est uirium si oratio defuerit, quæ lacrimas ac misericordiam excitet. Nam authoritas, dignitas, aspectus, si mutus fuerit, quomodo persuadeat, aut quid persuadeat? quod uero ad meritum recordationem attinet, an parum tibi loqui merita ipsa uidentur? quæ beneficiorum in rebus. quæ rerum fortiter gestarum memoriam reuocent, quæ gratitudinis ad moneant? Etenim eorum qui diem obiere, siue amici, siue inimici fuerint, cum recordatio nos subit, quod ab ijs recte aut male facta quæ in mentem ueniunt loquendi uim quandam habeant, uel excitatur in nobis desiderium, uel odium renouatur. Quocirca loquuntur hæc quodammodo per se, ac nihilominus ut iudices, ut auditores moueant, dicente indigent, qui quo fuerit eloquentior, eo magis commouebit. Ac mihi quidem uidetur Cicero, tum addendo apposite ad persuasionem, tum dicendo persuadere dictione, auertisse à se id quod Quintilianus, pace eius dixerim, non modo non auertit, sed ne uidit quidem. Si quis enim quod declamatores faciunt, nullo dato iudice causam domi fingat, & utriusque, id est suas, & aduersarij partes agat, hinc acusando, illinc defendendo, huius nimirum erit finis tantum benedicere. Quid enim aliud in causa domi composita nullo uero aduersario, nullo iudice quaeretur nisi solum benedicere? quo fit ut in causa ficta idem sit finis, qui est in uera benedicere, neque inter fingere, & apud iudicem uere agere aliquid intererit. quo quid magis absorum? quid magis absurdum? Hoc uidens Cicero declamatorem sic ab oratore se iunxit, ut quod unum intererat, id officium ac finem oratoris ostendendo exciperet, cauillumque auerteret. Inter officium autem, & finem parum interesse Cicero ipse ostendit, cum docet in officio quid fieri, in fine quid officio conueniat considerari. Videtis quam plane per officium expresserit finem qui in oratore consideratur? cum quid fieri conueniat, ait. Porò quod facere oratorem conuenit, aut quæ eius officij partes sunt, nisi benedicere? quod quibus artibus et quæ faciundo assequi possit, ipse iam tenet, per finem uero ostenderit, id quod benedicendo quaeritur, persuadere. Nam cum ipse hominum actiones ob finem aliquem suscipiantur, ac finis alius alium respectare uideatur, finis ille quem in oratore ipso constitutum diximus hoc est benedicere, in alium illum finem intendit quod extra positus est, sicuti re esse curandi finis ægroti sanitatem, ac rei bellicæ bene administrandæ de hoste uictoriâ respicit, ab illis enim ad has est uia. Etenim cum finis in rebus humanis sit, ut opinor, ad quem cuncta referantur, & cuius gratia fiunt cætera omnia, nimirum ut sit finis oratoris benedicere, be-

medicendi ipsius finis est persuadere. Itaque si oratorem consyde-
 rare uolumus ut dicentem tantum, finis eius erit benedicere, sin ut
 agentem in foro, ac iudicis animum quibus potest artibus in senten-
 tiam suam, atq; in causam, quam agendam suscepit trahere conten-
 dentem, Ciceronis de fine sententia erit absoluta, Quintiliani uero
 manca, atq; imperfecta. Nō consyderari autē forū, forēsisq; actionis
 finē ab eo, q dicit oratoris finē esse benedicere, quis paucis, manifesto
 tamen ostendemus. Quintiliani ipsius cum de rhetoricæ noīe latine
 interpretando loquitur, uerba hæc sunt. Nā oratoria sic effereatur ut elo-
 cutoria, oratrix ut elocutrix. Illa autem de qua loquimur rhetorice ta-
 lis est, qualis eloquentia. Igitur si rhetorica eloquentia est, & orator
 erit eloquens. Eloqui autem aliud non est quā benedicere, qui enim
 eloquitur benedicit, & eloquentia erit benedicendi siue facultas, siue
 ars, siue scientia. Quare dicere oratoris finē esse benedicere, eius est,
 qui nec susceptæ in foro dictionis finem consyderat, ut si quis aratoris
 finem dixerit bene arare, cum bene arandi finis sit serere. Nec clien-
 tem respicit, non secus, ac si quis dixerit medici finem esse bene cura-
 re, quæ definitio ægroti ipsius qui medicum sibi adhibuit nullam uī
 detur habere rationem. At qui dicit oratoris finem esse dicere apposi-
 te ad persuasionem, & eius qui dicit, & eius pro quo dictio suscepta
 est, rationem complectitur. Quæ finitio perfecta quidem est, cum &
 officium eius qui dictionem suscepit ostendat, & causam idest fi-
 nem, cur officium susceptum sit, declaret. Quæ tamen in re pertinacio-
 res non erimus, ut qui onus hoc defendendi Ciceronis, aduersus Quin-
 tilianum non susceperimus, quippe qui non oblatrando, sed quæren-
 do modestissime oratoris finem inuestigare nititur, quem quodam in
 loco dicentem audiamus. Nam illud genus ostentationi compositum,
 solam petit audientium uoluptatem. ideoq; omnes dicendi artes ape-
 rit ornatumq; orationis exponit, ut q non insidietur, nec ad uictoriā,
 sed ad solum finem laudis, & gloriæ tendat. Quare quicquid erit
 sententijs populare, uerbis nitidū, figuris iucundū, tralationibus ma-
 gnificum, compositione elaboratum, uelut insitor quidam eloquen-
 tiæ intuendum et penē pertractandū dabit, nam euentus ad ipsum,
 non ad causam refertur. At ubi res agitur, & uera dimicatio est, ul-
 timus sit famæ locus. Videtis ut his uerbis uictoriam quæri, non bene-
 dicendi laudem, & gloriam ostendit? Sentitis quid dicat, cum euen-
 tum non ad ipsum, sed ad causam referri dicat? Et quod hoc fortasse
 minus apertum esset, subdit ubi res agitur, & dimicatio uera est,
 ultimus sit famæ locus, docens in uictoriam totis uiribus incumben-

dum, quæ quidem nisi persuaso iudice, ac benedicendi arte, viribusq; eloquentiæ expugnato comparari nequeat. Verum aduersus grammaticos istos inquam grammaticos hæc dicenda suscepimus, quorū dentibus ut nihil mordacius, sic morsibus uenenosius nihil est, erras seq; non parum uideri potest Antonius, qui catellorum eos persimiles, ac non canes, immo rabidas canes, aut uenenosas potius aspidēs diceret. Operæpretium est etiam uidere quibus latratibus, quoq; impetu in Ciceronianam status definitionem ferantur. Sed nolo uobis hospiti præsertim huic, esse molestior. COM. Et hospiti huic, & cæteris qui assumus rem gratissimam feceris, quod declarare nostrum omnium tibi abunde perspectum in Ciceronem studium potest, & hospitis tanta in te audiendo attentio. Sed de Antonio aliter tibi persuadeas uelim. Narrare enim solebat, grammaticorum rationem nullam esse prætoribus, quippe qui furentium in numero haberentur, cumq; furoris, atq; amentię genera licet diuersa, comprehensa tamen à Phisicis essent solam grammaticorum uesaniam, non modo incomprehensam, uerum etiam incomprehensibilem esse, quam nouo quodam ficto nomine Labirynthiplexiam uocabat. Referebat enim Sibyllam nutricem suam quoties grammatico cuidam qui per id tempus Panhormi docebat obuiam fieret, carmine usam, quo Siculi aduersum canes rabidas uterentur. Solas etiam grammaticorum animas post mortem non expurgari, quodq; infernus eas expiandas non caperet statim redire in corpora, ac propterea contingere ut in dies, atq; in secula grammatici dementiores essent, Platonemq; hoc ipsum latuisse, item Virgilium, Dantemq; qui de rebus infernis ultimus scripsit. Hæc habui quæ pro Antonio excusando dicerem. Tu perge Andrea, & Ciceroniani status defensionem aduersus Antonianos catellos, uel tuas potius aspides aggredere.

AN. Faciam eo libentius, quod Herricum nostrum uideo ex oratione hac, quæ aduersum grammaticos habita est mirificam uoluptatem cœpisse. HER. Dici uix potest quàm me sermo iste delectet, præsertim cum in memoriam ueniat, inter duos olim grammaticos gladijs actam rem esse, dum alter alteri uitio daret, quod uerbo impleo generandi casum adiunxisset, ac neuter memor esset Lii hoc ipso casu utentis libro quarto. Ne ita omnia Tribuni potestatis suæ implerent, ut nullum publicum consilium sinerent esse. Item quinto libro. Ipse multitudinem quoq; quæ semper ferme regenti est similis, religionis iuste impleuit. Sexto etiam casu utitur cum ait. Carcerem impleueritis principibus. adeo promiscue ueteres uerbum hoc

Et secundo et sexto casui iunxere, quod docti illi, et acuti gram-
 matici dum ignorant, dum alter alterius sinum, atque os despuat, res
 ad gladios uenit, tandemque a grammaticis ad chirurgos. Sed quae
 mihi multa generis huius in mentem ueniunt, referre desinam, ne ti-
 bi sim impedimento, quare quod coepisti perge exequi, ac uoluptate
 hac nos exple. A. N. Primo loco Ciceronem uideamus. Constitutio
 est prima conflictio causarum ex depulsione intentionis profecta, hoc
 modo fecisti, non feci, aut iure feci. Deinde Quintiliani status qui
 sit ex ipsius uerbis intelligamus. Statum quidam dixerunt primam
 causarum conflictionem, quos recte sensisse parum elocutos puto.
 Non enim est status prima conflictio fecisti non feci, sed quod ex pri-
 ma conflictione nascitur. Et paulo post. Si enim dicat quis so-
 nus est duorum inter se corporum conflictio, erret opinor, non enim
 sonus est conflictio, sed ex conflictione. Haec uterque de status constitu-
 tionisque definitione. Nos quid definitio ipsa sit, primum uideamus,
 quae ut doctissimis uiris placet oratio est explicans quid sit id, de
 quo est quaestio. Quo circa proprium definitionis esse uidetur expli-
 care, hoc est distincte, atque expresse demonstrare rei quae definitur, sub-
 stantiam, seu quid illud ipsum de quo quaeritur sit. Hoc enim intel-
 lecto, ipsa res ut intellegatur oportet, siquidem id quod ante defini-
 tionem erat, ut ita dixerim, confusum, et complicatum, ubi defini-
 tio accessit, distinctum, atque explicatum cernitur. Etenim cum hoc
 ipsum nomen homo parum expresse quid homo ipse sit indicet, ubi
 dixeris hominem esse animal rationale, mortale, quod erat inuolu-
 tum, nec satis patebat, sit expressum et clarum, ipsaque substantiae
 explicatio fit, quoties genus quo quid continetur, et species illae, quae
 differentiae uocantur definitionem ipsam abunde simul constituunt,
 qua hunc immodum constituta, quae confusa erant, diffusius tracta
 cernuntur. Ex quibus efficitur, ut genere, differentiisque monstratis,
 substantia ipsa appareat. His sic explicatis uideamus harum utra
 definitionum, rem quae definitur melius, clariusque ostendat, cum ui-
 deamus de re ipsa quaestionem non esse, siquidem Quintilianus
 ipse qui hac definitione usi essent recte quidem sensisse, parum ta-
 men elocutos putat. Ciceroniana ni fallor definitio, quod genus et
 differentias explicat, substantiam profecto ipsam explicat. Nam
 conflictio generis locum obtinet, omnis enim status conflictio est,
 non contra, siquidem non soli oratores confligunt perinde, ut
 non solus homo est animal, sed athletae, sed milites, sed exercitus
 etiam confligunt. Prima uero cum dicitur, species, ac differentia in-

dicatur. Si quidem plures quæstionum status esse, eadē in causa possunt, quod ipse quoque Quintilianus ostendit. Prima igitur conflictio, species quædam conflictionis est, sicuti rationale species quædam animalis. Deinde additur ex depulsiōe intentionis profecta. Quo adducto plane de claratur cōslictionem hinc ex intentione, illinc ex depulsiōe nasci, ut intellegatur quemadmodum non omne rationale animal, ut Plato putat, mortale est, sic non omnem conflictionem, ex telorum missiliūque iaculatione, ac manuum confertione, cuiusmodi militaris conflictus est exsistere. Videtis ut his in definitione simul positis, res ipsa non implicata et in abdito posita, sed explicata atque in lucem cernatur exposita? Contra Quintiliani definitio, non solum rem ipsam in lucem non educit, sed audientem statim turbat, et cogitationem eius ad plura ac diuersa trahit. In lucem autem non exponi rem ex Quintiliani definitione, hinc probatur, quod genus ipsum nimis remoto e loco apparet, cum sit res, siue ut hodie dicunt ens. Dicitur enim id quod ex prima conflictione nascitur, id est res quæ inde nascitur. Ac tamen si uerum est quod conflictio causarum sit res, sit ens, tamen hoc ipsum ens, maxime generale est. Siquidem et lapis, et lignum, et lana, et corpus, et color, et uox, et forma, et statura, et cælū, et animal, et quodcumque in naturalibus est, ens, ac res est. Itaque genus hoc confundit, magis quam explicat, dum auditoris mentem in tam multa, ac diuersa rapit. Illud deinde quod ex prima conflictione nascitur, magis ac magis et turbat, et confundit et quasdam quasi tenebras illorum qui audiunt mentibus offundit, ut cum dicimus homo est, id quod ex corpore et anima constat, quod ipsum non modo de boue, crocodilo, ape, serpente, pisce, accipitre, sed de arbore, herba, fruticeque dici potest, nec aliud est dicere, quam quod animans est, quod genus plurima diuersaque complectitur. Siquidem et arbores, et herbæ, et frutices animantes sunt, anima enim constant, et corpore. Quod si dicere malueris homo est, id quod ex animali rationali mortali est, hominis substantiam non solum non explicabis, neque in apertum proferes, sed rem ipsam magis, ac magis implicabis. Neque enim homo solum est ex animali rationali mortali, sed coniugium, sed familia, sed ciuitas, sed humani generis societas. At dicere homo est animal, rationale, mortale, non solum mentem non confundit, sed rem ipsam plane ostendit. Idque quod definitur, et quod definit, ita sibi inuicem conueniunt, ut mutuam conuersionem alternatim faciant. Si quidem et animal rationale mortale est homo, id quod non usu uenit, cum dici-

tur, homo est id quod ex corpore & anima est, & quod ex corpore & anima est, homo est, cum possit esse accipiter, piscis, equus, apes, ulmus, brassica, uitis, ligustrum, quæ quod animantes sunt, & corpore & anima sunt. Itaq; cum dicimus constitutio est prima conflictio causarum nata ex intentione depulsionis, ita sibi quod definit, definiturq; inuicem consentit, ut conuertere liceat pari maximeq; conueniente consensu, recte enim explicatq; diceretur, prima causarum conflictio ex intentionis depulsione nata, constitutio est. Contra confusa nimis definitio erit, nec cum eo quod finitur pari modo consentiens, si dixerimus ut Quintiliano placet, status est id quod ex prima conflictione causarum nascitur. Idq; quod ex prima conflictione consistit, plura nascantur, quæ ad statum, & causam faciunt, ut cum signa ex quibus coniectura capitur afferuntur, cum testes in medium adducuntur, cum leges recitantur, cum de legibus pugnatur, & huiusmodi alia, quæ non modo conflictionem sequuntur, sed absq; iis conflictio esse nequeat. Age consideremus rem maxime similem, militarem conflictum, non solum ut Quintilianus. Si quis dixerit militarem conflictum esse id quod existit ex militum certamine, manibusq; confertis, primum nec rem ipsam distincte explicabit, nec conuertere alterum in alterum tam æqua reciprocatio poterit, ut recte dicatur id quod ex militum certamine manibusq; confertis existit, conflictus militaris, est, neq; enim ex militum certamine, manibusq; confertione solus conflictus existit, sed cædes, mutilationes, percussiones, uulnera, fuga, uictoria. Itaq; cum hæc audiuntur quod quid potissimum intellegere habeatur incertum sit, distrahetur huc, atq; illuc animus, rapieturq; in plura atq; diuersa. At si dixerem conflictum militarem esse militum manuum conferentium certamen, statim genus apparebit, idest certamen. Omnis enim conflictus certamen est. At nõ contra certamen omne conflictus est, nam & puellæ certant de forma, & reges de magnificentia, cum addo manuum conferentium, speciem, differentiamq; sic exprimo, ut nihil dubium, nihil in confuso relinquatur, licebitq; magno utrinq; consensu conuertere, militum manuum conferentium certamen conflictum esse militarem, ac militarem conflictum, conferentium manuum militum certamen esse. Illud igitur inter Ciceronis, Quintilianiq; definitionem interest, quod inter has quas modo posui militaris conflictus definitiones. Ac si loqui uera uolumus, altera idest Ciceroniana est philosophi rem explicantis, atq; ante oculos ponentis. altera eius qui id potius quærare uideat

tur, ut qui audiunt cæcutiant, magis quam ut recte uideant. Quoniam igitur Quintilianus ipse recte quidem sensisse, parum tamen elocutos putat, qui sic statum definire, uidete obsecro uter ipsorum rem eloquatur. Mihi quidem Cicero eloqui rem & explicare, Quintilianus uero balbutire quodammodo (tanti uiri pace dixerim) uidentur. Poteram multa quæ de ratione definiendi à doctis uiris traduntur hûc in locum conferre, quæ non duxi esse necessaria contentus paucis his ostendisse, Ciceronem bene, expresse, caute, plane, statum definisse. Quam nostram defensionem tantum ab accusando Quintiliano abesse uolumus, ut uideri uelimus, non aduersus Quintilianum causam suscepisse, sed ut qui potius Ciceronem, à grammaticorû qui nunc uiuunt rabidis morsibus liberare studeremus. Tu uero Herice uicem redde, & quam aduersus grammaticos bilem paulo ante conceperas, meo etiam rogatu euome, Aut si te capitis fortasse grauat abscessus, Eliso nostro prouinciam hanc delega. HER. Quin potius quando in Virgilium quoq; dætes exacuere, & me tussis male habet, maximi Poëtæ, studiosissimus poëticæ Elisius patrocinium suscipiat. Quod te Elisi suauissime per Antonij nostri manes, quâdo quate maiore obtestatione cogam non habeo, oro atq; obtestor. ELI. Et poterat Andreas, & sponte etiam debebat, prouinciam hanc pro Virgilio suo suscipere. Quis enim Andrea Virgilij studiosior, ac dignitatis, excellentiæq; carminis, atq; operis eius inspector acutior? Sed me uel obtestatio ad hoc impellit tua, uel quod abunde multa memini quæ de Virgilij laudibus dicere solebat Antonius, cuius memoriam hospiti huic ut siculo, quem esse siculum ornatus ipse indicat, arbitror quàm gratissimam. Cæterum Andreas & quæ à me referentur locupletare rationibus poterit, & tanquam iudex aduersus Virgilio carpos sedere, Qui magis enim dicere Virgilio mastigas liceat? Atq; hinc potissimum incipiam, de quo me paulo ante Claudianus admonuit, Cuius uersus sunt de monte Aetna.

- n Nunc mouet indigenas nimbos, piceaq; grauatum
- n Fœdat nube diem, nunc motibus astra lacessit
- n Terrificas, damnisq; suis incendia nutrit. Virgilij sunt.
- n Portus ab accessu uentorum immotus & ingens
- n Ipse, sed horrificas iusta tonat Aetna ruinis.
- n Interdumq; atram prorumpit ad æthæra nubem,
- n Turbine fumantem piceo, & candente fœuilla,
- n Attollitq; globos flammarum & sydera lambit.
- n Interdum scopulos, auulsaq; uiscera montis

- » Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras.
 » Cum gemitu glomerat, fundoq; ex aestuat imo.
 Hos Favoninum philosophum dixisse aliquando Gellius scribit, a Virgilio incohatos magis quam factos, quod absolui quando mors praeuenterat nequissent. Et Favoninus quidem ea uerecundia usus uidetur, ut excusasse, magis quam incusasse Virgillum uideri possit, quem Antonius non poterat de moderatione hac non laudare, Caeterum non omnium esse de liniamentis, inumbrationibus, artificioq; poetarum iudicium ferre, quae praeterquam a poetis ipsis uix cognoscerentur. quod in pictura quoq; contingit, in qua multa sunt, quae nisi summi etiam artifices non uideant. Aetnae montis naturam, id consilij non fuisse sibi Virgilius ipse praesefert, ut uellet pro assumpta, & quodammodo destinata materia describere, nec rei causas exquirat, ut Claudianus, nec spumantis materiae flumina ostendere uult ut Pindarus, sed cum describere portum Aeneae ore coepisset, dixissetq; ab accessu uentorum immotum et ingentem ipsum quidem, subdidit rem maxime admirabilem, adeoq; monstruosam, cuius Aeneas ipse memor factus esset, ut a portus descriptione, rei ipsius miraculo auerteretur. Ipse, inquit, portus ingens quidem hoc est nauium plurimarum capax, sed uisu, sed auditu mirabile est Aetnam montem terrificis iusta ruinis tonare, qua commotus admiratione, atq; a portu auersus, in illa explicanda primum ab auditu coepit. Videtis artificiosi poetae prudens consilium, quod in admirabili re enarranda tractum se admiratione ipsa ab initio statim ostendit? Audire est, inquit, cum nulli corporum uideantur conflictus, e quibus soni fiunt, non sonitum modo, ac si parum esset sonitum dicere, sed tonitrum ex horrificis montis eius ruinis. Quae in aere maximo cum terrore fierent, ea dixit sub teris fieri. Simul cum rei miraculo causam quoq; leuiter attingit. Nam neq; decebat Aeneam, causas incendij atq; fragoris illius exactius quaerere, aut aperire. Tantis autem fragoris nisi e fractione esse non poterat, quam fractione ruinas nominans ostendit. Cum etiam dicit tonat, montem confragosum inuuit. Namq; conflictus illi, & tanti sub teris fragores nisi in concauo & cauenoso fieri nequeunt, easq; conflictiones uentorum, atq; ignium in cauenis esse dicit, ut confligentium nubium tonitrua imitentur. Singulis uerbis rem auditu mirabilem facit, quod, q tonat, q ruinis & quidem horrificis, cum horror absq; membrorum concussionem, animiq; consternatione non contingat, Dehinc cum auditui satisfacisset, transit ad uisum aliquanto longius in parte hac immoratus, ut per hunc

17 sensum rem admirabiliorē redderet, quod uidendo quā audien-
 17 do apparere plura soleant. Vtq; audientium animos magis, ac ma-
 17 gis rei miraculo afficeret, non secernit ea quæ noctu, quæ uē inter
 17 diu uiderentur ut Pindarus. Dicit interdum, idest nunc hoc, nunc
 17 illud, dum non uult diem à nocte secernere.

17 Atram prorumpit ad æthera nubem.

17 Videtis ut à se non recedit, dixit tonat. dicit nubem. tonare enim &
 17 nubescere in aëre contingit. Cernitis ut rem effert, cum non fumum
 17 sed nubem, & quidem atram, & prorumpit, quod uiolentum uer-
 17 bum est, & æthera potius, quā aërem, ut nimium impetum ab-
 17 solueret. Fumantem, non ita quidem ueritatem uelat, ut non suis ali
 17 quando nominibus rem exprimat, Fumi enim ex aspiratione ignea,
 17 non nubes exsurgunt. turbine piceo. et impetum & colorem non si-
 17 ne quadam animi commotione designat. Est enim turbo uentus et tor-
 17 tuosus, & uiolentus, & fortasse respexit turbine ipsius glomeratio-
 17 nem. Ad hæc piceus color in nubibus terrificus est. duo hæc simul
 17 coniunxit, ut rei miraculum auget. Nec non flammam, fumos, lu-
 17 cem, tenebras, fauillas simul miscet, & turbinem piceum, & fauil-
 17 lam candentem. quid amplius? globos etiam flammarum attollit.
 17 & quod satis hoc non uideretur, lambit etiam sidera, ut quo ultra
 17 prodiret non haberet. Non possum primo loco non magnopere Cel-
 17 lium admirari, uel potius ridere, qui Virgilium arguat, quod dixit
 17 fumantem turbine piceo, & fauilla candente, cum nec fumare
 17 soleant, ut ipse dicit, nec atra esse, quæ sunt candentia, nisi si peruul-
 17 gate dixit & improprie, candente pro feruente non pro ignea & re-
 17 lucenti, quod candens est à candore dictum, non à calore. O' bone
 17 Celli, cum noctis istas atticas scriberes, non potuisti non aliquando
 17 dormire. Ignorabas an parum animaduertebas, antiquissimum et
 17 latinissimum hunc loquendi morem Virgilio etiam familiarissimū?
 17 neq; enim dixit fumantem candente fauilla, sed nubem candente fa-
 17 uilla. ut puella forma adeo uenusta, & magnouir ingenio. et quod
 17 in loco maxime simili legitur.

Ipsē quirinali lituo, paruaq; sedebat

Sucinctus trabea. — Atq; ut ibi non succinctus Quirinali lituo, sed
 17 succinctus parua trabea, Quirinalemq; tenens, seu gestans lituum,
 17 sic neq; hic nubem fumantem fauilla candente, sed fumantem turbine
 17 piceo, & emittentem seu spargentem, atq; efflantem simul candentem
 17 fauillam. Expressit autem quod fieri sæpissime in aëre uidemus, ut
 17 e' nigerrimis nubibus post tonitrum, erumpant fulgura, & coruscant.

tiones, uideaturq; interdum cœlū dehiscere, flammāsq; euomere. Di-
 ci non potest, quā sibi undiq; in eorum quæ sunt in aere, similitu-
 dine constet. Solebat irridere Antonius, qui Virgilium dicerent
 uoluisse montis Aetnæ flagrantiam ad Pindari imitationem exsequi,
 eosq; censebat & cœcutire, & delirare, nec Fauorinum, sed Fabari-
 num naso suspendere, cum nemo tam auersi, aut parui esset ingenij
 qui non palām uideret Virgilium se totum à Pindaricâ enaratio-
 ne auertisse, ut nec uerbis, nec tralatione qua ille utitur, parte ali-
 qua similis esse uellet. Etenim Pindarus ad fontium, fluminum, flu-
 ctuum similitudinem, rē omnem exsequitur, amnes in incendiū enar-
 ratione imitatus. At noster nulla huiusmodi similitudine usus, re-
 bus ipsis inhærens, & quā potest, & Aeneæ narrantis dignitas po-
 titur, uerbis explicans, ab ipso igne et à nubibus, et ab ijs quæ in ae-
 re fiunt, non recedit. Et Pindarus quidem solum fluxum, & scatti-
 riginem habet quam in aquis imitetur, Virgilius omnia pro mate-
 teria proq; suscepta explicatione à rebus ipsis non aliunde sibi di-
 cenda, atq; ostendenda assumit. Videriq; Virgilius potest, parum hac
 in parte Pindarum probauisse, qui dum se totum ad amnes, ad flu-
 ctus, ad scattiriginem uertit, eructationem ipsam quæq; inter erum-
 pendum, eructandumq; contingerent inexpressse leuiterq; attigerit,
 nec monstrum illud suum, tum auditu tum uisu mirabile plene ab-
 soluerit. Referam Pindari uerba à Gellio ipso conuersa. Sanè eru-
 ctantur in accessu ignis purissimi ex imis fontes. Flumina uero inter-
 diu quidem inundant fluctum feruētē fumū. At per noctes punicea
 proglomerata flamma ad profundum pontis fert solū, cū strepitu illa
 Vulcani fluente serpente emittit sæuissima, monstrum profecto tum
 uisu, tum auditu mirabile. At Virgilius & aures, & oculos, & ani-
 mum admiratione implet, cum montem tonare ait, & e teræ pene-
 tralibus atras nubes prorumpere, fumare picum turbinem, uolita-
 re candētem fauillā, attoli globos flammarum. quid amplius? lābere
 etiā sydera, et tamen à rei natura non recedit, siquē eructatio illa ta-
 lis est, præterq; quod sydera non lambit. Sed hæc exuperantia poëta-
 rum est propria, & haud scio an alibi magis, quā hic deceat. Ac
 tanquam minora hæc quæ dicta sunt essent, quippe quæ frequen-
 ter contingant, ea subdit quæ ut maiora, & rarius contingerent, &
 longe monstrosiora essent. Itaq; & scopulos erigit, & auulsa mon-
 tis uiscera eruptat, & saxa sub auras glomerat, & quidem lique-
 facta, & cum gemitu. Ac ne quid quod mouere admirationem pos-
 set, prætermitteret, quid ultimo loco ponit? fundoq; ex aestuat imo,

quod cum oculis exponere non posset, animis existimandum permittit. Quid hoc Virgiliano monstro absolutius? Et tamen docet glomeratus eos fieri non posse nisi uento, igneque intus aestuante. Ac Pindaro quidem dare potest ueniam lyricum carmen. At Virgilio implenda erat tuba illa heroica, et magno personandum ore, neque ut illi succinendum, qui a lyra sua non ita longe recessit. Quo arca noster Heros tuba sic implet ut monstrum Pindaricum, per tonitruum, ruinas, turbinem, picem, candentem fauillam, erectos scopulos, auulsa uiscera, saxa liquefacta, sub auras ad sidera usque intonet, et aures, oculos, animos, admiratione simul atque horrore compleat. Tonat Aetna ruinis. coepit Virgilius a tonitruo, in quo Pindarus obmutescit. post etiam, tempus nullum secernit, tum ut rem admirabiliorem faceret, tum ut qualis res ipsa esset, exprimeret, neque enim noctu solum flammarum illi globi cernuntur, sed etiam interdum, quoties et aer est nubilus, et cacumen montis exhanelatis incendij fumigationibus caligat, atque offunditur. An non die medio, cum coelum maxime nubilum est uidentur coruscationes, et medijs e nubibus ignes emissi? quod poeta noster sentiens, non ante dixit candente fauilla, quam praemisit turbine piceo, ne a rerum natura recederet. Ad haec non nisi post multos annos contingit amnes illos Pindaricos fluere, cum Virgiliana tonitrua, fragoresque et summi picci, et prorumpentes in coelum nubes, fauillaeque frequentiores contingant, praesertim flante aut impendente austro. Ac nihilominus post liquecere saxa, et auelli montis uiscera ostendit, adeo nihil prorsus omittit. Videturque noster Maro rem ipsam et loca situm contemplatus, siquidem cacumen montis qua tanta fumigatio emittitur, hiatus habet profundissimum ac late amplum quem dixerunt Craterem. hodie plerique os uocant, exesis undique, atque exustis rupibus. Quo arca non uti est fontibus fluere ignes possunt, sed materia ipsa ui uentorum incensa, et diutius intra cauernas exagitata, tandem euomitur, magnoque in aërem impetu effertur, post in partem qua uentus inclinatur decidens, igne liquefacta defluere incipit. Vnde alibi ut rei huius peritus dixerat,

» Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam

» Flammarumque globos, liquefactaque uoluer saxa
Et hic uere, ac naturaliter dicit,

» Interdum scopulos, auulsaque uiscera montis

» Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras

» Cum gemitu glomerat. —

Prudentissime omnia. Nam interdum, quia non semper. & cum ge-
mitu, quia tanta ebullitio & pugna illa intra cauernas, uentorumq;
ac concepti ignis uiolentus, ac præceps exitus, absq; ingenti fragore
fieri requirit. & erigit eructans, quia ruptis cæminis e fractisq; (ut
ita dixerim) claustris igne, uento, uaporibus, quæcunque obuiam fa-
cta sunt in altum tolluntur. Et cum dicit glomerat, ostendit pugna
confligentium corporum, & cum dicit uiscera et liquefacta & auul-
sa, designat tum ingentissimam uim uentorum, tum quod ignis
est excoquere, ac liquefacere lapides, tum quod materia ipsa mon-
te continetur, atq; illic generatur. Dicit aliquis. at fluere liquecen-
tem illam materiam mare uersus, omisit. Primum nec mare uer-
sus semper fluit, nam et sæpenumero in mediteranea elabatur, dein-
de quod cum dixisset sub auras glomerat, uisum est poetæ tam dese-
cati iudicij, quodcunque adderetur minus esse. & profecto minus
mirum est fluere decidentem illam, liquefactamq; materiã, quàm ex
imis teræ uisceribus ad auras maiore quàm exprimi possit impetu
ferri. Itaq; hoc omisso, imo despecto, ac repudiato, concludit, fundoq;
ex æstuat imo, relinquens in audientiũ animis quæ non cernerentur
cum admiratione cogitanda, atque qui intus æstus, quæ ruinae, quan-
ta etiã certamina ex ijs quæ oculis obijcerentur existimanda. Quin
etiam ad fabulosum commentum ut mirificum, ut ad Deos relatum
transit, adeo nihil quod audientium animos admiratione impleat
prætermittit.

Fama est Enceladi semustum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemq; in super Aetnam
Impositam ruptis flammam expirare cæminis,
Et fessum quotiens motet latus intremere omnem.
Murmure trinacriam, & cælum subtexere fumo.

Quamobrem Pindarum non solum imitandum à se Virgilius
non iudicauit, sed ab illo sic recessit, ut non uerba, non rei faciẽ,
non ullam sit pindaricæ descriptionis adumbrationem secutus, Nunc
ostendat nobis Fauorinus iste tã enucleati iudicij, tãq; teneri auditus
philosophus, ut opinam, et pinguem Pindari (ut ipse cum Gellio for-
tasse non recte sentiebat) facundiam prætereamus, ostendat inquam
ubi nam Virgiana insolentia? ubi tumor? mihi quidẽ cum duobus
maxime modis concipiatur tumor, re, idest sententijs atq; oratione,
ubi sunt uerba ista tumentia, ubi res insolentiam parientes? At dixit
tonat Aetna, quia tonat aer, & nubium conflictus tonitrum facit.
prorumpit ad æthera nubem atram. nihil hic insolens, nihil tum-
dum, Nam

dum, Nam prorumpo uerbum sic uiolentum est, ut eo etiam historici utantur. & nubes atra, ut nox atra. turbine piceo. an quo uerbo uel impetum uel colorem expressius potuisset efferre? cum e' pice densissimus idest nigerrimus halet fumus, et turbo cum impetuosus, tum et toruosus, atq; glomerosus sit, et fauillae flammaeque; seu corruscationes e' nigerrimis nubibus erumpere sic soleant, ut candere uideantur. nihil a natura recedit, et uerba rebus accomodat. Non dicet poeta globos, cum idem uerbum ab historicis non reformidetur? non dicet lambere sydera? Atqui honestiori uerbo uti non potuisset, ut leuem, ac fluitantem ignis, ut ita loquar, attactum significaret. nec cum dixit candente fauilla, Pindari uerba fluxum fumi calidi significantia, nec cum globos flammarum ignis fluente, crasse duriter, atq; improprie interpretatus est. hoc est ποδὸν κατὰ τὴν ἀδωρὰν & ὑπὸν. quippe qui ne interpretatus quidem sit, cum illum non modo imitari nollet, uerum etiam hac in parte non probaret, propter eas quas attulimus rationes, uelleque rem ipsam, ut admirabilem, ut horroris plenam uerbis suis ante oculos ponere, animisque insigere, ac tubae suae canorem tenere. Nec cum dixit scopulos, & uiscera auulsa, et liquefacta saxa, & labit sydera, & exaestuauit immo fundo, uerba & strepitum uerborum conquirat. rem inquam, ipsam inquam rem suis atq; heroicis uerbis enarrat. Ad haec quod non semper ignis fluant amnes, interdum hoc fieri dixit, atq; ubi fit, non diffluere e' cratere illo perinde, ac e' fonte, aut e' fornace massae illius riuos, sed iactari in sublimem materiam per frustra, per saxa, per scopulos, quae post in terram decideret, & in fecis ac liquefcentis spumae modum coacta fluere.

Quo circa bone Fauorine ad philosophiam tuam redi, de syllogismo, deque bonorum finibus tantum sententiam laturus, quando nec mihi satis magnus physicus uideris, qui montis Aetnae naturam ignores ac poetarum figuras, lineamentaque; & quid carmini conueniat, quid materiam susceptam deceat, qua ratione humilis res tollatur, qua elata prematur, iudicandum, pensitandumque; poetis ipsis relinque. Vidimus in Aenaria insula factum, quod Virgilius de Aetna scribit, cum e' quadam eius parte ignis erupisset centum ante annis, aut paulo amplius. Nam & ad mare, & sparsim per agros, praeter fluxum illum magna mole lapides iacent, & in ipso litore, & paulum etiam intra mare grandes eminent scopuli adeo excocti, exusti que; ut hodie quoque appareat spumosa illa liquefactio, quum etiam Pindari cae fluente lapidum sunt in spumam solutorum, non materiae continuae liquefcentisque; quale liquefactum fluere aësolet. Cur autem praeter

naturā cuiquā uideatur ab incluso sub Aetna igne torqueri lapides, cū uideamus aeneis ē tormentis quæ bōbardæ dicuntur tanto impetu pilas torqueri lapideas turbinesq; illos piccos glomerari? tanto ē fragore, ut ad sexaginta passū millia exaudiatur. hoc qđ in Aenaria factum diximus, legimus scriptū in monimētis Caroli Neapolitanorū Regis quo incendio etiam castellum haustum est. A. N. Quāquam Aenaria exemplo potes esse contentus, tamen & Vesuij montis ruina & ager squalore obitus ad sextum ab Neapoli lapidem hoc ipsum quod de liquefactis igne saxis a Virgilio traditur, docere abunde potest, Est enim passim uidere hic exustorum lapidum erectos cunulos, illic excussa summo ē monte miræ magnitudinis saxa impune sparsa, alibi profluentis riuī lapidosos decursus, nec uno in loco saxorum strues simul congestas, ut facile appareat materiam illam omnem ē lapide constare, eiectam, uī uaporum, atque ignium, longiusq; agglomeratam, quæ uidere cuius in promptu est. Sed redeas ad quod Elisi cœperas, & Macrobiū aduersus Aeneam a Latinis moti belli causas tanquam leuers ac pueriles ridentem, ut rudem & grammaticorum omnium importunissimum ferula sua feri, atq; intra cancellos grammaticæ redire cogere, audentem se quoq; uiris conferre. E. L. I. Recte mones. Hunc hominem Antonius cum nebulonem aliquando obiurgari sensisset, nimis parce inquit. potius, quando nemo unquam plura sibi præsumpsit aut permisit. Quæso Macrobi poetarum iudex tam sobrie, quæso, inquam quæ inter Latinos Troianosq; belli causa excogitari accommodatior poterat? nam nec Latini per id tempus mercaturam nauibus exercebant, nec Aeneas piraticam, ut per causam prædocij excitari bellum potuisset. nullæ antecederent inuictiæ, & Aeneas eo consilio in latinum litus descensionem fecerat, ut in terra fato debita sedes profugis statueret. Ita q; non belli, sed amicitiae potius causas quærebat, ut qui conciliare sibi finitimorum animos studeret, misisset etiam oratoribus cum muneribus. Vidit acutissimus author fortuitam causam quam lippus cæcitiensq; grammaticus quomodo uideret? Moris est classiorum militum, ne piratarum tantum putet, sæpius incontinentem descendere, carnis ut ipsi dicunt faciendæ gratia, nec solum ex hostico, sed ubi maior cogit inopia, etiam ex parato pecora abigere. Quam ob causam ut quotidie uidemus inter socios amicosq; indigne multa committuntur. Hanc occasionem & quidem fortuitam cum Aeneas nihil minus quam bellum quæreret nactus Virgilius, non armentalem, aut aratorium bouem, sed

Regij villici ceruum, atq; in deliciis habitum, & a grestibus notum
 vulnerat, quo facilius multitudo cogniti Cicurii gratia ad tumultum
 concurreret, Troianosq; nõ tantum ut abactores, sed qui regias
 res uiolare ausi essent, armis ulciscerentur, atq; e finibus pellerent,
 quos egerime ferrent illic considerare? perindeq; ut exteram, atq;
 ignotam gentem hodie persequerentur. Quæ opportunior ex cogita
 ri occasio potuit, muliere præsertim agrestes excitante? quæ uim
 passa uideri posset, cum etiam Iunonem belli causas quærentem in
 trodixisset. Atq; hæc quidem tanquam scintilla furtim elapsa quæ
 puulatum serpens, mox uento exorto illapsa stipulis, a gros, siluas, ob
 uia simul cuncta deflagrat. Quid aliud? tanquam duos e diuer
 so mundi cardine spiritus qui accensum ignem excitent, exsuscitat, al
 teram e caelo delapsam Deam Iunonem scilicet, alteram furiarum
 maximam, Herebo excitam, cogentem bucina populos, & duces uo
 cantem in bella. proq; stipula subijatur amata, mulier, mater, Regi
 na, im portuna quidem mulier, mater indulgentissima, Regina fœ
 minarum choros sollicitans, ad hæc latinus senio confectus ac uix
 sui iuris. Incensa igitur stipula a gri, siluæq; exuruntur. Tela no
 uat atina, uomeres in enses excoquuntur, Scribuntur exercitus, le
 guntur duces, primusq; Mezentius bellum sic inuit, ut ne mulieres q
 dem arma detractent. Videtur e parua fortuitaq; fauilla quantum
 incendium accenderit? ut subrigantur quidem legentium animi quo
 tiens crines illi anguinei subriguntur. Quid hoc artificiosius? quid
 magis sepositum, atq; a vulgo abductum? cognouit admirabilissi
 mam ex cogitatissimamq; inuentionem Iuuenalis, cum dixit,
 Caderent omnes a crinibus hydri,
 Surda nihil gemeret graue bucina.

Quam si dijs placet, cognoscat Macrobius sordida locutionis, ne di
 cam orationis gramaticus. Quid tu peregrine homo de maximi poetæ
 admirabili artificio nobilissimisque inuentis te iudicem statuis? qui ne
 latine quidem loqui scias. Maluissim inquis Maronem et in hac par
 te apud authorem suum, uel apud quolibet graecorum alium quod
 sequeretur habuisset. Scilicet non uis fingere Virgilium, non uis opti
 mum artificem arte sua uti artificiosè? at ego maluissim te, cum latine
 loqui uis, Ciceronem, aut quem alium e doctissimis in loquendo se
 qui. An tu apud Ciceronem Sallustium Cæsare inuenisti, in diggerie
 conuocare, in memoriam, atq; in ingeniū ire, in incrementum succre
 scere, tale præsens hoc opus uolo, natua Romani oris elegantia, no
 scendorum congeriem polliceri, et nulle his etiam absurdiora, magisque

barbara, quibus tu ineptissime cum sis, ipse ineptissimus uteris? At-
 qui audacissime grammaticæ, cum fateris te sub alio ortum cælo à lin-
 guæ latinæ uena non adiuuari, cur de maximo, deq; alieno poeta
 tanquam prætor iudicis? Vnum tamen dare tibi ueniam potest, quod
 conuiuia, quod satur, quod inter rorantia pocula, quod in saturnalibus
 hæc proferebas. O bellissimum hoicem q conuiuia iudicem, q mensam
 prætorium statuas. Sed ad imitationem, quam in Marone desyderas,
 redeamus, Ciceronem si legisses non solū latine loqui, sed recte quoq;
 de scriptorum ingenijs, deq; scriptis ipsis sententiam ferre didicisses.
 At orator & philosophus eminentissimus, nostros aut melius in-
 uenisse, aut inuēta à græcis fecisse meliora. Quod si poetæ cuiusquam
 fuit inuenta ab alijs meliora facere, hæc mihi laus Virgilij propria ui-
 detur. Sed neq; melius inuenerint nostri, neq; fecerint aliorum inuen-
 ta meliora, non tamen cæcutientis grāmatica sententiæ standum est.
 Quonam authore usus est Homerus in fingendis tot monstris? quem
 imitatus est Orpheus in commentis adeo fabulosis? quem secutus est
 qui primus finxit Castorem, Pollucemq; ortos ouo? qui primus com-
 mentus est Plutonium in inferno regnare, hydram septicipitem esse?
 natos ē serpentum dentibus armis instructos homines? Deniq; ab quo
 accepit Homerus authore, arma à uulcano achilli fabricata? uulne-
 ratam à Diomede Venerem? perlatum utribus Vlyssēm? et mille ta-
 lia? Atqui poetarum hæc non modo licentia, sed penē ars est. Quin
 etiam ab alijs enarratas fabulas in aliam, atq; aliam formam con-
 uertere permittitur? ne dum fingere nouas liceat. Sed ueniamus
 ad alium locum, uideamusq; quam intempestiuus canis huius la-
 tratus sit.

- » Parua metu primo mox sese attollit in auras,
 » Ingrediturq; solo, & caput intra nubila condit.
 Homerus inquit contentionem à paruo dixit incipere, postea ad cœ-
 lum usq; succrescere. Hoc idem Maro de fama, sed incongrue, neq;
 » enim æqua sunt famæ, contentionisq; argumenta, quod contentio eti-
 » am si ad mutuas usq; uastationes ac bella processerit, adhuc contentio
 » est, et manet ipsa quæ creuit. Fama uero cum in immensum prodijt,
 » fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognita. Quis enim iam
 » famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? deinde neq;
 » ipsam hyperbolen potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras,
 & nubila. atq; ut ab ultimo incipiamus, nesciebas puto gramma-
 tice uersus facere, qui non uideris tribus tantum syllabis potuisse hy-
 perbolen æquare, Et caput intra sydera condit dicere, o' crassum
 & supinum

Et supinum ingenium. Atqui noluit Virgilius intra sydera dicere. Nam cum intellegeret famam, plura saepe quae certa non essent divulgare, ac uera falsis miscere, et facta, atque infecta nuntiare, caput eius condit intra nubila cum caeterum corpus uideri dicat. Itaque et magnitudinem eius ostendit, cum attolit eum in auras, et uersari inter homines docet, cum ingredi eam solo facit, et quae multa se cum ferret, quae non statim cernerentur uera ne an falsa essent, intra nubila caput abscondit, etenim cum oculis nostris offusa nubes est, ueras cernere rerum species nequimus. Unde ipse alibi, nubem quae mortales hebetaret sensus, caligaretque oculos arcum eripit. Agnoscitis singularem Maronis prudentiam, grammaticis non modo non perspectam, sed ne nisi quidem maximis poetis perspectabilem. Non sunt inquit, aequa famae, contentioneque argumenta. Detur ignorantiae hominis non esse paria. Sed tu mihi uideris bone Macrobi fama quid sit non intellegere, qui dicis Eam postquam in immensum prodijt famam esse desinere, ac rei cognitae notionem esse. quod si sit, passim Litiuum, Sallustum, Ciceronem, et rerum scriptores alios errare inuenimus, nec permissum nobis erit dicere fama proelii ad Cannas facti adhuc manet. nec rerum a populo Romano gestarum fama perpetua erit. Nec Atheniensium res gestae minores aliquando fuerunt quam fama feruntur. nec famae consulendum est. Atqui scriptores famae potissimum student. Et Caesar, Alexanderque plura famae gratia fecisse uidentur. nec temere Alexander dicebat fama bella constare. Aliud est igitur fama, quam quod tu grammaticae putas, nec fama esse desinit, cum in immensum creuit, efficiturque rei cognitae notio ut tu ipse garris. Nam et Ciceronem consulem plane fuisse scimus, tamen famam consulatus eius dicimus magnam adhuc esse, et Annibalem in Africa superatum fuisse a Scipione notissimum est, tamen famam uictoriae eius exstare dicimus. Caesarem maximas res gessisse, etiam mulierculis cognitum est. Num propterea minus dicimus, rerum a Pompeio quam a Caesare gestarum famam maiorem esse? aut Alexandri famam nulla posse uetustate obliterari, Licet eius facta sint cognitissima. Et quod ab occasu solis ad ortum usque Herculis labores cogniti sint, famam propterea laborum Herculis dicere non licebit? Desine igitur oblatrare catelle, et fama quid sit, quot etiam dicatur modis discere, nam et uetustissimarum rerum celebritas fama dicatur, et quae nunc a Turcarum geruntur Rege, fama per orbem terrarum feruntur. Et Theodorus graecus qui diem nuper obiit magnam ingenij sui famam posteris reliquit, et qui nunc scribundis an-

ANTONIUS

nalibus dant operam, fame sua, illorumq; de quibus scribunt con-
 sulunt, et fama est gentes quasdam uagantes, atq; incertis sedibus ui-
 tam agere, & nescio cur pecunie magis quam fame seruiendum sit,
 ac si quibus alijs modis fama inter loquendum scribendumq; usu
 uenit. Damnatur etiam Virgilius ab oculatissimo hoc exploratore,
 quod immodice sit usus exemplo illo Homerico de Diomedis armis. nã
 et de Turno ait, Tremunt in uertice cristæ Sanguineæ Clypeoq; mi-
 cantia fulmina mittit, Et alibi de Aenea. Ardet apex capiti, cristisq;
 ac uertice flamma funditur, Et uastos umbo uomit aureus ignes.
 Hoc inquit importune positum est, quod neq; tum pugnaret Aeneas,
 sed tantum in naui ueniens apparebat. immo magis oportune non
 potuisset, siquidem apex ille ardere uisus, & Troianis obsidione la-
 borantibus, ac tantum non expugnatis castris, magnos addidit ani-
 mos, unde uiso clypeo clamorẽ tollunt ad sydera, spesq; addita iras
 suscitatur, iaciuntq; manu tela, & Ausonijs duabus ne dum militibus
 is metus iniectus, ut soli Turno fiducia non cesserit. Quinetiã Aene-
 as ipse, ut qui sentiret quantum armis illis opis, quantum opinionis, atq;
 spectationis inesset, celsa stans in puppi, sinistra clypeum extulisse in-
 ducitur cum primum in suorum, atq; hostiũ conspectum uenit. Itaq;
 non potuit magis opportunum tempus seruari, cum suorum res tam
 in angusto, hostium tantus esset successus. & profecto armis illis coelo
 missis, nec tempore magis necessario sese instruere Aeneas potuit, cũ
 de summa rerum contendendum esset, & primus illorum aspectus
 necesse erat ut uim diuinitus insitam, & Troianis, & Rutulis cum
 spe metu, horrore, fiducia, atq; admiratione præferret. Damnatur
 etiam quod importune allatis recens armis Aeneas miratur.
 Terribilem cristis galeã flammisq; uomentem. An non diuinũ illud
 opus mirabitur? et cũ illa manu tractaret, uersaretq; inter brachia,
 nõ conciperet magnam spem, præsertim in rebus tam asperis? nõ ani-
 mos inde sumeret, uidẽs quantum terrorem galea illa terribilis incus-
 sura esset hosti? quæ tum ipsi quoq; flammis uomere uideretur. Quo-
 modo igitur expleri læticia nõ potuisset, nisi iã animaduertisset quan-
 tus illorum usus aduersus hostem futurus esset in prælijs, quæ etiam
 tum sub quercu posita (neq; enim temere sub quercu posita dicit, cum
 corona querna ciuium liberatores donarentur) terribilia apparerẽt,
 Quo arca, ut dictum est, cum primum in hostiũ conspectum uenit,
 illa statim extulit. Videtis q̃ sibi Virgilius constet? q̃ nihil inaniter di-
 cat, & singula exactissime pensitet: parum hoc uisum est. Condẽna-
 tur etiam quod de Turno dixit.

- 10 Cui triplici crinita iuba galea alta chimeram.
 11 Sustinet, aeneos efflantem faucibus ignes
 12 Tam magis illa fremens & tristibus effera flammis,
 13 Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnae.
 Turnum hostium ducem ad bellum missurus, sanè illum qui tot ma-
 lis troianos, sociosq; affecturus esset, qui bellum tantis animis susce-
 pisset, qui morte sua Aeneam esset nobilitaturus, non una e parte ar-
 tificiosissimus poeta commendat.
- 14 Ipse inter primos praestanti corpore Turnus.
 15 Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.
 Facit enim uersari inter primos, qua è re ad singulare animi robur,
 corporis quoq; uires adiungit. et cum dicit, Vertitur arma tenens, cor-
 poris dexteritate sub armis, atq; animi uigore significat. Et cū adiu-
 git Toto corpore supra, è corporis proceritate suis admirabile, hostibus
 formidolosum apparere facit. Ad has corporis atq; animi dotes addit
 armorum horrore, ex triplici iuba, atq; è monstro flammis efflante,
 Quippe cū quæ chimeræ aspectu ipso ante pugnam terrificat esset fi-
 ctoris artificio, ubi ad manus uentū esset, tū ea maxime et uoce freme-
 ret, et flamas euomeret, ut de gemitu, deq; afflatu, capi sanguine caeso
 rū natarēt. Atq; ut nihil desit, post leuē, atq; exter sum clypeū, siquē
 qui de re militari scribunt, ad praestrīngēdos aduersarij oculos armo-
 rū in primis fulgore commēdant, post altam galeā et ignes efflantem
 chimerā, addit nimbū peditum, et totis castris agmina clypeata desat.
 An est quod aliud desyderari in extollēdis aduersarij siue ab insitis à
 natura corporis, atq; animi uiribus, siue ab externis possit rebus? Nū
 igitur importune galea alta chimeram sustinet, praesertim post tot em-
 meratos, armisq; decoratos duces? Atq; hoc quidē nō tanti faciendū ui-
 deatur accusari aut potius damnari à grammatico eximium poetā,
 neq; enim indus Elephas curat Culicem, Illud me uehementer mouet
 quod uideo doctos quosdam uiros, dum grammaticis nimis tribuūt, et
 ipsos delirio eodem uexari, tum in ijs locis, quos posuimus, tum quod
 existimant parum prudēter à Virgilio inductum Iouem in Primo
 Quarto, & Nonno uolumine, qui loqueretur sine tumultu, et absq;
 mundi obsequio, post uero, eo dicente
- 16 -Deūm domus alta quiescit,
 17 Et tremefacta solo tellus, silet arduus aether,
 18 Tum Zephiri posuere, premit placida aequora pontus,
 Ac si nō idē esset qui ante locutus fuerat. Immo idē erat, sed nec ante
 Venus, Iunōq; ad contentionē et iurgia Ioue corā proruperant, qua

ANTONIUS

e re uario assensu ob factionis studiū coelicolæ fremebāt. Itaq; ut ostendatur concionantis Iouis ea maiestas fuisse, ut mutare ultra nullus auderet, oportunissime dicitur, summaq; cum prudentia, quod nō solum eo dicente Deū domus silentium tenuit, sed orbis totus summi Dei superalium ueritus est. Etenim poeta ex uerbis ipsis uult innuere Iouem superalium obduxisse, ob dearum iurgia, & coelicolarum fremitum, ac partium studia, ut qui speciem irati præferret,

» Vnde quodam cum superalio ait. Rex Iuppiter omnibus idem, Iuraq; per pice torrentis ripas, atq; ut dictis pondus adderet, caput mouet, totumq; nutu tremefacit olympum. Sed nec mihi Iulius Hyginus æquior uideri potest, qui Virgiliū accuset, quod litus uelinum ex ore Palinuri dixerit, cum Veliā Seruio Tullo regnante conditam fuisse tradat, sexcentesimo post Aeneæ aduentum in Italiam anno aut etiam amplius, ac si poetis permissum non sit quædam etiam ad sua tempora in carmine referre, ut locorum, ut fluminum nomina, ut armorum genera. Dicat mihi uelim Hyginus, cur non etiā accusat Virgiliū quod Aeneam qui Troianus esset latine loquentem inducat? Faceſſat igitur diligentia tam arcessita, & huiusmodi multa permittantur poetis, In quæ etiam uolentes incidunt, non rerum ignorantia decepti. Idem reprehendit quod cum antea dixisset Virgilius Theſeum superas euasisse ad auras, post dicat, Sedet, æternumq; se debet. Atqui Theſeus uiuens Herculem ad inferos secutus, Inde Herculis ipsius præsidio euasit, ut est in fabulis. Post mortem uero cum anima eius ad inferos delata esset, nunquam ad uiuentis redijt, sed propter filium iniuste occisum, sedet illic atq; æternum se debet, Iniquissimā Hippoliti mortem infeliciter deplorans, Recteq; & ante uiuum reddisse ab inferis ait, unde argumentandi locum Aeneas coepit, et post inter eos qui mortui essent enumerat. Neq; enim hæc sibi aduersantur. Errasse etiam dicit in his uersibus,

» Eruet ille argos Agamemnoniasq; micenas,

» Ipsumq; Aeacidem genus armipotentis Achilli, Vinctus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ, quod & per personas confundat & tempora, cum neq; eodem tempore, neq; per eosdem duces cum Acheis Pyrrhoq; pugnatum sit. Siquidem Pyrrhus quem Aeacidem dicit ex Epiro in Italiam transgressus cum Romanis depugnauit aduersus Curium belli eius ducem. Arguum autem bellum idest Achaicum multos post annos a L. Mumio Imperatore gestum est, itaq; censet medium uersum eximi posse qui quidem de Pyrrho importune immisſus esset, Quem Virgilius procul dubio fuisset exempturus.

Non possum non admirari etiam ad risum usque tum Hyginum, tum Gellium qui studio quodam reprehendendi præcipites in maximos errores inciderint, Primum quod de Pyrrho dictum non de Persa Rege putent, neque enim Pyrrhus a populo Romano uictus est, neque regnum Epirotarum Pyrrho uiuente captum, atque in provinciam redactum est. Sed Perses qui a paulo ductus est ante triumphum, quo capto Macedoniaque spoliata, Aecidarum imperium finiuit. De quo etiam Propertius ait.

» Et Persen proavi simulantem pectus Achilli.

» Quisq; tuas proauus fregit Achille domos.

Hoc igitur superato Regnoque Aecidarum deleto, populus Romanus uideri potuit, Troiae ruinas uictus fuisse. deinde non animaduertere, induci a Virgilio Anchisen nequaquam singulos referentem, qui ab Aeneae originem ducturi essent, sed quosdam tantum, neque tempus ordinem uel seruari, quippe cum de Caesare, atque Pompeio, ante quam de Fabio Marcello, Scipionibus mentionem faciat, satis enim habebat Anchises, quibusdam nominatis, quibusdam a rebus gerendis significatis spe, atque gaudio futurae stirpis Aeneam implere. Quare cum dicit.

» Ille triumphata capitolia ad alta corintho,

» Victor aget currus caesis insignis achillis

Iure potest uideri, Mumium qui Achaicus cognominatus est, quique

» Corynithum sustulit significare. Post uero cum addat. Ernet ille

» Argos agamemnoniasque Mycenae, alium profecto significat, et hic quidem Paulus est, qui Persen uicit, Regnumque Aecidarum subuertit. quanquam autem Paulus neque Argos euertit, neque Mycenae, hoc tamen ut Aeneam soletur ab Anchisa dicitur, cuius ipsius posterius euersuri essent Argos siue Achaicum, quae arx uidebatur Acheorum quorum principes aduersus Troianos coniurauerant, siue Thessalicum, quando ducum Thessaliae uirtus in eo bello plurimum enituerit, et Mycenae Agamemnonis patriam qui fuit graecorum ac belli dux. Quo circa dum Virgilium non minus imprudenter, quam impudenter accusant uterque et Hyginus sententiae huius aduersus Maronem author, et suffragator eius Aulus in errorem maxima animaduersione dignum incidere. His tam iniquis calumnijs cum indigne ferret Antonius eximium poetam affici, ac uenenosis grammaticorum morsibus laniari, quid mirum si catellorum persimiles dicebat, si doctos quosdam ut deliros ridebat? poteram etiam multa addere quibus Antonij aduersus grammaticos iram iustissimam e causis conceptam ostenderem, sed me ipse continui, quod uidebam in Virgilij laudes prorumpendum esse, quibus explicandis cum sentiam me

in parem temperare malui. AN. Eadem & meratio te dicente co-
 hibuit, ne quæ a te præteriri uidebam consilio, ea ipse subijceret, qui
 pe cum laudabilior sit Maro, quàm ut a me præsertim laudari satis
 digne queat. COM. Et apposite quidem atq; accumulate aduer-
 sus grammaticos ex Antoni sententia disputauit Elisius, et Andreas
 pro moderatione sua quæ sedulo ab Elisio præteriri uidebat, subijce-
 re noluit, non tam ut mihi persuadeo uiribus diffusus, si in Maronis
 laudes descendendum esset, quàm quod locus hic explicandis summi
 poëtæ uirtutibus satis idoneus non est. Verum bone hospes, ut cupi-
 ditati tuæ pro uirili satisfacere & ipse studeam, referam quanto pau-
 cioribus quidem potero, Antoni sermonem eum, quem aliquando eo-
 dem hoc in loco habuit, de recensendis duabus qui aut Aeneam, aut
 Turnum in expeditionem secuti sunt. sentiens condemnari Virgi-
 lium tum quod oppida, urbesq; non eo quo sitæ sunt ordine referret,
 tum quod nonnulli pugnantés inducantur, qui non essent in belli ap-
 paratu numerati, Cum Homerus eosdem illos quos retulisset in ca-
 talago solos pugnantés dicat, & græciæ oppida, locaq; per ordinem
 referat. Dicebat igitur similibus in rebus siue agendis, siue scriben-
 dis, non idem semper aut agenti, aut scribenti consilium esse nec eun-
 dem ad finem eadem in re ubiq; contendere. Homerum quidem uo-
 luisse in enumerandis auxilijs, Græciæ urbes, locaq; describere, or-
 dineq; Græciæ situs Catalogum exsequi, Quippe cum uniuersam
 Græciam aduersus Troianos coniurasse ostendat, At nostro poëtæ
 consilium non fuisse Italiam describendi, neq; enim omnes Italiæ po-
 puli aut pro Aenea, aut contra Aeneam steteré, quando Hetrusco-
 rum etiam multi belli se medios præbuere. Quinimmo maiore e par-
 te uetustissima oppida, & ea maxime quæ e memoria exaderant con-
 quirat, ut qui restituere illa in lucem uelit. Quodq; historici etiam La-
 tini seruant in enumerandis auxilijs regiones non describit, ac satis
 habet duces ipsos et loca e quibus auxilia uenerint nominare, Quo-
 enim consilio, aut Italiam, aut Hetruriam uniuersam describeret,
 qui neque Italiæ, neque Hetruriæ totius populos sciret aut pro hac,
 aut pro illa parte arma cœpisse? Iure itaq; contentum fuisse, illis tan-
 tum populis ac duabus qui in expeditionem profecti sunt, nomi-
 natis, In quibus referendis necesse non fuit situs ordinem tenere,
 cum uniuersæ regionis populi non enumerentur, & Mantuanam
 solam e tot trans apenninum populis nomet, uidelicet ut pa-
 triæ assurgeret, atq; ut auis diuitem laudaret, caputq; populis sta-
 tueret. Affirmabat præterea Virgilium imaginem quandam se ca-

sum pugnatum, atq; oppugnationum, quae in rebus in Callia ge-
 fitis a Caesare describuntur, fecisse etiam Aescaniam nudato capite pu-
 gnare, quod de Caesare ipso legitur, deflexisse quoq; in quibusdam
 ab Homero de industria ut q; Romanae militiae disciplinam potius se-
 qui uellet, eamq; ob rem singulos Ducas pugnantem minime indu-
 cere, quos nisi cum necessitas uocauerit obiectare sese periculis, aut
 manum conferere non deceat, quodq; plures inter pugandum no-
 minaret, qui in enumeratione auxiliorum, dicti prius non essent, in
 hoc quoq; a Romanae historiae consuetudine non recedere, siquidem
 Romanarum scriptores rerum nominatis consulibus praetoribus ue,
 aut dictatore, atq; equitum magistro, alios in suscipiendis expeditio-
 nibus uix nominant. At cum pugnas describunt, & qui in bello de-
 syderati sunt recensent, tunc milites, centuriones, praefectiq; nomina-
 tim dicuntur, quorum in apparando exercitu nulla mentio facta est.
 Referuntur fortia, tum peditum, tum equitum facta, & nauata ab
 infimè etiam ordinis militibus operæ, de quibus nihil antedictum
 est. Hanc igitur fuisse rationem censebat cur Virgilius partim ad Ho-
 meri exemplum duces quosdam pugnantem induceret, ne ab illo ci-
 uis maxime similis esse uellet omnino recederet, partim ad Romanae
 militiae disciplinam, non omnes pugnantem faceret, sed militum po-
 tius qui sub illis militarent uirtutem referret, cum inuidia quaedam
 uideri possit suis milites laudibus defraudare. Ad hæc cum de Ro-
 manae militiae disciplina esset nulli supplementa, qui a Virgilio post
 nominantur, perinde, ac cum supplementis ad Aeneam Turnum ue
 profectos intellegi uult. sic Oximum Regem, sic alios quosdam ab eo
 post nominatos, ac si cum supplementis postquam in expeditionem
 ab Imperatoribus itum esset, in castra profecti sint. Plures quoq; co-
 gnomines, idest eiusdem nominis ab eo referri, quod Romanorum
 plurimè eodem nomine uocarentur, indeq; tot praenomina a gnomi-
 naq; inuenta esse. Reges quoq; sub Imperatoribus militare, & hoc
 quoq; Romanum esse, cum Reges multos socios haberent, quos sub Im-
 peratoribus, consulibusq; pugnas, satis compertum est, atq; ad hoc
 ipsum Homero nonnunquam relicto uoluisse Virgilium alludere.
 Illud uero maxime nefandum esse, & quouis animaduertendum sup-
 plicio praedicabat, quod essent nonnulli adeo improbi, ut non alia se
 magis ratione doctos, atq; in literis claros haberi posse persuasum ha-
 beant, quam si Virgilio detrahant, si in pœtarum nostrorum princi-
 pem dentes acuant. Qui si quando pro rei, lociq; naturam uarian-
 tior, & ut ita dixerim, festiuor est, hic Homeri simplicitatem ma-

48
 gis probant, ubi simplicior, atq; castigatior, tum copiam illius & or-
 natum requirunt maiorem, nunc quod Homeri ipsius nimius secta-
 tor fuerit, nunc quod ab illius imitatione longus recesserit, accusant.
 alias non probant tantum antiquitatis studium, alias quaedam sine
 ullo exemplo protulisse damnant. Interdum supercilium eius, inter-
 dum iucunditatem insectantur, Deniq; esse inuentos qui dicerent scri-
 pta eius mera furtiva esse, qui censerent ennium quanquam rudem et
 inconditum ei anteponendum, qui nullo demum ingenio, nulla inuen-
 tione fuisse nugarentur. Hoc loco rei indignitate commotum excla-
 mare Antonium memini, Improbos, facinorosos detestabiles eos di-
 centem, Iouemq; ausos regnis detrudere. Quippe qui Romanae poe-
 ticae principem & quasi Deum quendam suo e Regno, suo e solio
 pellere, ac deturbare conarentur. Sed nec meliore usum fortuna, pa-
 trem ipsum poeticae omnis Homerum querebatur, laceratum, uexa-
 tum, disceptum etiam ab ignorantissimis fuisse, hocq; de posteris me-
 ritum quibus lumen accendisset retulisse, ut etiam grammaticorum
 caecitanti ignorantiae obnoxius fuerit. Censebat igitur duos hos in
 duabus nobilissimis linguis graeca, Romanaq; summum iure princi-
 patum tenere, & alterum graecae, alterum Romanae poeticae Regem
 esse, horum dicta inuentaq; locum, vim, auctoritatemq; legum ha-
 bere. Hos uenerandos, hos patres patriae publicis, priuatisq; honori-
 bus prosequendos. His ubiq; atq; ab omnibus assurgendum. Qui con-
 tra sentirent, rebellium, atq; hostium in numero habendos esse, atq;
 uti subiectis populis popularibusq; nullum ius, nulla iurisdictio es-
 set in regibus, quorum praescriptis, imperijs, decretisq; ab illis pa-
 reretur, sic a literatis omnibus, quae duo hi Reges decernant, iis ubiq;
 parendum esse. Qui aliter sentiret, contra ue auderet, aqua & igni
 interdendum, atq; in loca deserta exterminandum, feris ue obijce-
 dum statuebat. Haec Sicule hospes dicere Antonium in Virgilij cau-
 sa memini, quae tibi propterea referenda duxi, ut quod eius iudiciu,
 quae etiam doctrina fuerit, perspicere hinc possis, relaturus etiam
 quae aliquando in defendendo Cicerone copiose, acute, magnificeq;
 disseruit, ni Hericum hunc dicere nescio quid uelle animaduerte-
 rem. HER. Diu boni, uideo ne ego Antonianum sapientem est ne
 ille Iuratus Suppatius. Certe ipse est. O' diem iucundissimum: per
 ego Ciceronem, perq; diuinam Ciceronis eloquentiam oro obtestorq;
 uti ualere aliquantulum iussis grammaticis, Antonianum sapien-
 tem de sapientia differentem, placide audiatis. Nihil est mihi credi-

te homine hoc *Urbanus*. Videbitis quod loquendi principium adueniens dabit.

SVPPATIVS. HERRICVS.

T SAPERE uos & corde uti quàm cordatissime iubeo. HER. At nos ualentissimi capitis hominem, oppido ualentem aduenisse gaudemus. SV P. Est ne hic *Pudericus* meus? O desideratissimum mihi amicum. ut cordate. HER. Satis quidem cum corde recte, cum capite tamen parum sane, de abscessu enim uix utor oculis, amicissimum tamen, ac sapientissimum hominem libentissime & uideo et alloquor. SV P. Cui cum corde bene est, huic ualetudo nisi secunda esse non potest. HER. Vnde bone? SV P. A sapientibus queritandis. Fui *Senæ* studiorum fama ductus. ibi mirificum hoc uidi, in maximo populo, in urbe quam ipsi ueterem agnominant, uix unum, atq; alterum senem esse, qui autem *Rempublicam* administrarent, plerosq; adolescentulos esse, adeo uetus *Senæ* uix quicquam habet quod senile dicas. Fui *Pisis*, urbe tum antiqua, tum græca ut uolunt, ibi senes plurimos, omnes quidem corio, cordi deditum esse neminem, quem enim cordatum apud eos inuenies qui domesticas ob se ditiones, ciuiliq; odia tantam tam breui *Rempublicam* amisere? Hinc *Lucam* concessi, quorum hominum Deum cum tam crasso capite animaduertissem, coniecturam coepi, nihil nisi crasse sapere *Lucensem* populum posse. Pratum inde profectus quo mortales multi conuenerant) festus enim dies erat) ciues, incolas, aduenas, ita in cingulū illud *Diue* matris intentos uidi cunctos, uti confestim inde abierim. Quæ enim scabies superstitione scabiosior? Veni post *Florentiam*, in qua quod mulieres formæ nimium studerent, quosdam ab ijs aliquantū alieniores animaduerti. Vna mihi ciuitatis eius mirum in modum disciplina placuit, quod singulis in domibus singulas stateras uidebam appensas, eos autem qui magistratus gererent, duplici etiam statera uti, altera enim ciuitatis, altera *Italiæ* res expendunt. Hinc *Bonomiā* cum uenissem uinum illic sapientem inueni neminem, Mortuos uero multos, eosq; in catenis habitos. *Calliæ* citerioris urbes uidi tantum, quæ quod *Tyrannis* seruiunt, quomodo sapientem in illis quærerem? Tamen animaduerti pullulare aliquando apud eas sapientiam coepisse, Consuesse enim *Tyrannos* a popularibus occidi, libertatem uero retinere diutius ciues nescire. V olui uidere *Genuam*, quam ubi uidi, *Dij* boni belluam illam multorum capitem uidi. Annus ipse neq;

tum uariis, neq; adeo mutabilis quam Genuensium ciuium sunt in
 genia. Vnde secunda navigatione usus, atque in Telamonis portum
 delatus, animaduerti tertium quoddam illic hominum genus esse phy-
 sias ipsis ignotum. Nam cum hominum alij uiui, alij mortui dicun-
 tur, qui Telamone agunt, eos nec uiuis nec mortuis annumerandos
 censo. Fugit statim laruarum gregem, ac Zephyro spirante Romam
 deuectus, ibi biduum egit tum monumentis ueterum cognoscendis,
 tum sacris perscrutandis. Tertio die, dum sapientem quaero, uenio
 ad Floram, praeter Popinones, Lenones, Ganeones, uix illic uideo
 alios. Venio ad pontem, omnia inuenio plena feneratorum. Eo late-
 ranum soli ibi coqui, solae tabernae meritoriae, perrecto diuersa urbis
 loca, regiones Angiportus, compita, greges, cuiusq; modi generis homi-
 num, incompositi passim obuiam fiunt, omnes ut mihi uidebantur
 uentri dediti. Dum sic per urbem uagor, duo maxime periculosa con-
 tigare, nam et meretricum manus uix euasi, pallio etiam timens, et sa-
 cerdotum mulabus pene subtritus sum, quorum uitam, mores, institu-
 ta dum nouisse curo, inuenio ex his non paucos, quos reliquis mortali-
 bus ad omnem uitae partem optime agenda exemplum iure statuas, quos-
 dam tamen quos uere dicas nihil nisi uoluptatem quaerere, eaque sola
 sequi. Captus itaque fama unius, atque alterius sacerdotis, dum eos qua-
 rito, factus est mihi obuiam literator qui me pugnis male habuit, cum
 inter loquendum excidisset ut dicerem, oco illic marcescere homines quae
 huiusmodi uerba splendescio, tabesco, liqueco, casum illum respuant,
 ac dum Ciceronem testem adduco,

- » Nihil est quod non splendescat oratione, Dum Virgilium
 » Cera liquecunt uno eodemque igni
 » Et molli paulatim flauescit campus Arista,
 Dum Columellam, multa sunt ut dixi, quae ne glegentia exolescant.
 Dum etiam Plinium. Igne spissatur, humorem feruescit, ille in
 iram ac iurgia prorumpens, miseris me modis habuit. Ego satis ha-
 bui incolumi pallio inde me proripere. Itaque dum Romae sapientem
 quaero, mercedem hanc accipio. Illud etiam quod incommodissime accidit,
 quod dum ab hoc literatore uix me auello, in alterum incidi, cui per
 conctanti, iniuriam ne aliquam accepissem, quod uideret male me fuis-
 se acceptum, cum responderem, insignem me a grammatico iniuriam
 passum, quae rectissime inquit grammaticus ille. Quid malum? non te
 pudet senem loqui latine nescire? ubi tu gentium reperisti, iniuriam
 patior? Atqui, inquam, apud Ciceronem in Philippica tertia, Ae-
 quo animo belli patitur iniuriam, dummodo repellat periculum

feruitatis, Et in Lælio Is in culpa sit qui faciat, non qui patiat-
 tur iniuriam. Hoc vis dicto, quod is iam pugnos stringeret, dedi me
 in pedes, ac Roma egressus, Velitras q̄ citatissimo gradu petij, Ex
 eoq; decretum est mihi ualere sapientem sinere. HER. Cur obsecro
 trans Alpes non profectus? SV P. quod scirem Gallos maxime
 stolidos esse, corpusq; curare, magis quam animum colere, Regemq;
 eorum quauis splendidissimum tam breui tamen uestitu incedere ut
 pudenda non uelet, ac si Cynicorum sectator sit institutorum. HER.)
 Satis magna causa. Hispanias uero adire quæ te ratio uetuit, ubi
 genus hominum acre, atq; ingeniosum? SV P. Ne dum sapientem
 quæro in piratas inciderem remōq; adijcerem, neq; enim tam Sialia
 tritici, q̄ prædonum Hispania ferax est. HER. Venetias cur non
 uisisti, q̄ sapientium urbē sunt qui dicere audeant? SV P. Destina
 ueram animo ultimam hāc petere, plusculumq; illic temporis agere,
 Dum mores ciuitatis, dum ciuium ingenia, leges, ritus, Reip. tempera
 tionem noscerem, & fama quidem acceperam senes illic moderari.
 Nec me deterruit, quod elatissimi mortalium dicuntur omnium, sed
 quod ut dixi, decretum est mihi posthac meas tantum res agere, nec me
 grammaticis credere, quos audio ibi regnare, quosq; malo meo fāto
 genitos scio, neq; enim Romæ solum, sed Velitris, sed Terracænæ pes
 sime ab illis habitus, atq; acceptus sum. At uidete obsecro quam ob cau
 sam. A dieram medicum sciscitaturus an distillationi frictio esset uti
 lis. Aderat forte grammaticus audacia tam importuna ut responde
 re medicum non passus, obiurgare me statim cœperit quod frictio
 non frictio diceretur, nomina enim quæ a primæ coniugationis uer
 bis deducuntur, supinum habentibus in itum uel in ctum, præter
 cæterorum uerborum legem exire in atio, non in itio, nec in ctio,
 itaq; frictio non frictio dicendum esse. O' bone inquam uerba
 lia in io, aut a supinis ipsis, aut a genitiuis participiorum præteri
 ti temporis fiunt, quæ ab ipsis ducuntur supinis, ut Oratus orati,
 oratio, Auditus auditi, auditio, Auctus aucti, auctio, profectus
 profecti, profectio, Largitus largiti, largitio. Quo'arca nomina de
 ducta a uerbis supini positionem habentibus in ctum, cuiuscunq;
 sint coniugationis in ctio exeunt, non in atio ut perfectum per
 fectio, non perfectio, Distractum distractio, Lectum lectio, Actum
 actio, sanctum sanctio, nec aliter, sic frictum frictio, non fri
 catio, nam ex internetio ut quidam uolunt C littera dem
 pta est suauioris soni gratia. Simili modo sectum sectio, non secatio.

Sic Cæsar, sic Quintilianus sectionem, non seccionem, Et Plinius
 Celsusq; frictionem non fricationem dixere, nec te moueat explica-
 tio & uetatio, quorum supina in ctum non exeunt, quare ne te li-
 brariorum imperitia decipiat uide. Dij boni ac si non uerba hæc,
 sed uerbera fuissent, Ita in me irrui, ut nisi medicus quiq; ciues ade-
 rant ab illius me unguibus eripuissent, actum de Suppatis tuo fuerit.
 Vide pallium conscissum, & faciem dissectam uide, cum Urso, Leo-
 né ue, nõ cum homine mihi esse rem putauit. Grammatico ab alio tum-
 dum supercilium fero, ac bene mecum actum puto, quod non ex eo
 pugno oculum amiserim. At quam ob causam? quod affirmarem post
 negandi aduerbium licere etiam copulationem ponere, quæ negatio-
 nem ipsam redderet, exemplo Cæsaris commentario septimo. Tanto
 » accepto incommodo neq; se in occultum abdiderat, & conspectum
 » multitudinis fugerat. Item quod in conspectu omnium res gerba-
 » tur, neq; regi ac turpiter celari poterat. Licere item dicere è contra-
 » rio, autoritate eiusdem Cæsaris eodem commentario. Ut reliquo-
 » rum Imperatorum res aduersæ autoritatem minuunt, sic huius è con-
 » trario dignitas incommodo accepto indies augebatur. Necnon uer-
 » bis significo, addo, & peto, accusandi, casus loco, casum auferendi
 » cum præpositione apponere autoritate Cæsaris eiusdem, commenta-
 » rio eodem dicentis, Conclamare & significare de fuga Romanis cœ-
 » perunt, Et quinto commentario. Addunt etiam de Sabini morte.
 » Item de suis priuatis rebus ab eo petere cœperunt. Quinetiam no-
 » men unus una unum plurali numero licere etiam adiungere nomi-
 » nibus quæ singularem numerum haberent, quod Cæsar etiam face-
 » ret commentario primo. Animaduertit Cæsar unos ex omnibus sequa-
 » nos, nihil earum rerum facere quas cæteri facerent, sed tristes capi-
 » te demisso terram intueri. Commentario quarto. Sese unis Suenis
 » concedere, quibus ne dij quidem immortales pares esse possint. Com-
 » mentario sexto. Erant Menapij propinqui Eburonum finibus per-
 » petuis paludibus siluisq; muniti, qui uni è Gallia de pace ad Cæ-
 » sare legatos nunquam miserant. Cicero tertio rhetoricorum. Du-
 » plices igitur similitudines esse debent, Vnæ rerum, alteræ uerborum.
 » Latine etiam dici quinam & quisq; de duobus, non aliter quàm
 » uter & uterq; exemplo Cæsaris qui ait, Commentario quinto. Erant
 » in ea legione fortissimi uiri Centuriones qui primis ordinibus appro-
 » pinquarent Titus Pullo, & Luitius Vorens. hi perpetuas controuer-
 » sias inter se habebant quinam anteferretur, Et commentario septimo,
 » cum de controuersia Coniectolitanis & Coti Heduarum mentio-

nem faciens inquit, suas cuiusq; eorum clientelas. Quintilianus libro decimo. nam Macer & Lucretius legendi quidem, sed non ut *pp̄ior* id est ut corpus eloquentiæ faciant, Elegantes in sua quisq; materia, sed alter humilis, alter difficilis. pristinum quoq; diem recte di ei commentario quarto docet Cæsar. Milites nostri pristini diei perfidia incitati in castra irruerunt. Quinetiam utraq; et utraq; numero plurali, exemplo maiorum romane dici de ijs quæ duo duæ uentantum essent, aut singulari numero proferentur. Sallustius in Catilinario, Agitabatur magis magisq; indies animus ferox inopia rei familiaris, & conscientia scelerum, Quæ utraq; his artibus auxerat quas supra memorauimus. Cæsar commentario primo. duæ fuerunt Ariostu uxores, una Sueua natione quam domo secum duxerat. altera Norica Regis Boctionis soror quam in Galliam duxerat à fratre missam, utraq; in ea pugna perierunt. Inique etiam accusari Lactantium qui dixerit, maxime tamen Erythrea quæ celebrior & nobilior inter cæteras habetur, cum Cæsar dicat Commentario quarto, ad alteram partem succedunt Vbij, quorum fuit ciuitas ampla & florens uti est captus Germanorum, qui paulo sunt eiusdem generis etiam cæteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt. & Plinius ad Gallum. terra malignior cæteris, hac non deterior. & ad Caunium. Quo in certamine puer quidam audentior cæteris in ulteriora tendebat, Ita q; permissum esse uti comparatione etiam ad eos qui sunt complures eiusdem generis. Falso etiam tradi quod instruo puerum, aut instruit magister discipulum latine non dicatur, cum libro primo Quintilianus dicat, quæ non eorum modo scientia, quibus quidam nomen artis dederunt studiosos instruat, & ut sic dixerim ius ipsum rhetorices interpretetur, sed alere facundiam, uires augere eloquentiæ possit. Item libro secundo. Ita ipse quoq; historiæ atq; etiam magis orationum lectione susceptos à se discipulos instruxerit. Non minus falso etiam præcipi, quod substantiuus gerundiuum tantum, non infinitiuum addendum fit. cum Cæsar dicat commentario septimo, prius quàm munitiones ab Romanis perficiantur, consilium capit omnem à se equitatum noctu dimittere. Cicero tertio rhetoricorum. Tempus est ad cæteras partes rhetoricæ orationis proficisci Sallustius in Catilinario. Non fuit mihi consilium se cordia, atq; desidia bonum otium conterere. Quinetiam ineptissime sentire eos qui negent latine dici, non habeo plus uno prædio, cum dicat Quintilianus libro tertio. Simplex autem causa, etiam si uarie defenditur, non potest habere plus uno de quo pronuntietur, atq; inde erit

ANTONIUS

Status causæ. Item. Ideoq; in eo statum esse iudicabo. quod dicerem, si mihi plus q̄ unum dicere non liceret. Quæ q̄ moleste bonus hic grammaticus tulerit, meum hoc superaliū docet. An tibi uideor gr̄maticorum furij amplius obiectandus? Facessant posthac igitur sapientes, dum à grammaticis me in libertatem uindicem. Fundis Hytrijq; fuere mihi res aliquanto quietiores, ubi ne dum literatores, nullos quidem literatos inuenio, quippe cum oppidani non urbanam colant, sed uillaticam palladē, omnes enim oleo dediti sunt. Post Caietam ingressus obuiam habui mulierculam, quæ me blande appellatum, deq; uia fessum, ad umbram inuitauit, frigidamq; qua me pluerē uitreo q̄ conspicatissimo protulit. Delectauit me familiaritas, coepitq; de patria, deq; re familiari p̄cunctari, cū statim puella non inhonesta facie, nigricantem gallinam ac nouē simul oua detulit, quæ die ueneris nata esse diceret. Nec multo post uenit ancillula cum anaticulo, & albo filo. abire ambas iussit redituras accensis facibus, tertium eum lunæ diem esse admonens, atq; ad me conuersa. Ex quo, inquit, uirum amisi, cum mihi nihil moriens reliquisset quæstum face re hunc coepi. & profecto Caietana mulieres cum sint superstitiosulæ satis commode hinc uictitarem ni fratres quidam pronētum in teraperent, dum somnia conijciunt, dum iras Deorum uenditant, dū uiros nubilibus, mares grauidis, prole sterilibus promittunt, quodq; sceleratissimum duco, quia Caietana plebecula, piscatui pleraq; dedita est, noctu ad plebeiorum uxores domum uētitant, quas interdum per speciem religionis in templo audiunt. Ac ne decipiare hospes quam uidisti ancillulam, ea heræ iussu quæ grauida ē fraterculo est, ad me consulendam uenit, quæ prior uenerat puella sponsum habebat, cuius forma captus bonus nescio quis Deoq; peratrus fraterculus suis artibus seductum, induere cucillum suasisit, ac nūc secum habet in cellula. Improbe inquam factum, sed tu uelim ne fratres in te commoueas, quos uideam in Italia urbibus regnare. Tum illa, desine timere obsecro. Nam ex quo iuuenula eram, conuentus custodem cognoui, ac ni fallor, Is est quem huc uenientem conspicaris, Confestimq; hoc dicto domum ingrediens me ualere iussit. Ab eo inde ad mare, gregem illic piscatorum inuenio, ac dum singulos contemplor, optimos quosq; pisces seligi ab eis uideo. Quæro uenales ne habeāt, respondēt asseruari fraterculis, seq; Deo illos uelle offerre. Tū ego mecum macti, inquam, pietate, adulteros tam delicate qui pascitis. eo hinc ad meritoriam, Cumq; inter prandendum repente in proximo muliercularum pugillatus exortus esset, harpyiarum uitare iras

constitui, meq; propter Vitruuij sepulcrum, Molam, quæ in formiano est litore, atq; inde Sueſſam contuli. Ibi mane in foro spectantem me scitulas puellas, cum biserarum quasillis, mulier compellat eloquentia non vulgari, & quod palliatum uidebat postquam benigne salutauit, amabo, inquit, quàm tibi mores nostri placent? Credo admiraris scitulas has, Credo Platonis legisſi Rempu. quam si ciues nostri non omnia probant, uitam certe aliquanto liberiore non improbant. Hæ puellæ partim nuptæ, partim sponsæ, quædam etiam nondum uiris collocatæ sunt, Licet tamen cum ijs & iocari, & liberius etiam ludere, ne te igitur deliciarum pudeat, blandulæ sunt, uirosq; ad se holerum, ac frugum gratia inuitant. cupiunt uedere, sic se ciuitatis nostræ mores habent, neq; enim uir bone ignoras probum, improbumq; pro locis, populis, nationibus iudicari, neq; tam naturam, quàm leges atq; instituta sequi, aliaq; alibi laudari. Quid multis? cœpit etiam de uirtutibus deq; Deo tandem differere. Ego uix auellere me ab ea potui, tandemq; digressus, notumq; mihi hominẽ percunctatus, unde tantam mulier doctrinam hauisset, cum suspicarem tum rerum cognitionem, tum dicendi copiã, neq; inquit, nostra hæc, fabulosum illum musarũ fontem hausit, sed Theologi linguam compluribus annis ore suo uersauit, neq; ut priscus ille Ennius in Paraso somniauit, sed uigilans in toro atq; in Theologi complexibus cubuit. Ex huius ipsius lingua manat eloquentia tam suauis, ex ore theologi orat tam copiose, atq; inuandanter, spiritum huic ille inspirauit roremq; instillauit, unde oratio eius spirat, stillatq; tam suauis. An igitur post hæc Herville habes quod aduersus institutionem edisferas? Vides quantum ars, quantum disciplina, quantum domestica cõsuetudo ualeat? Intellegis quantum doctorum familiaritas possit? Quanta in omni genere institutionis uis sit assuetudinis? mulierculam eloqui? femellam sapere? hoc est profecto cur contempta grammaticorum importunitate, libeat sapientem adhuc quærere. HER. O' gnaue, ac sapiens suppati scis quid de theologis his nostris sentiret Antonius, quando Sueſſanam istam tuam hauisset à Theologo eloquentiam cum scientia dicas, scis inquam quid de ijs sentiret Antonius, optime cum ipsis agi quod in claustris atq; in solitudine uiuant, quod plebecula uanas eorum disputationes non intellegat, fore enim si in publico uitam agerent, si eorum dissertationes notæ uulgo essent, uti futores formulis, ferrarij malleolis, induſiarij forficibus inſectarentur. Primum quod minime castam agant uitam, deinde quod inanissimis de rebus ad insaniam differunt, ac si qui sunt

qui ueterem probatamq; theologiam sequuntur, contemptui eos habent. Verum si placet optime Suppati, relictis his, peregrinationem perficias oro, ac siquid Capuæ, siquid Auersæ uideris, noueris, compereris, explicat. S V P. Capuam ingressus obuiū habui, q̄ quod physicum profiteri me crederet, consuluit quid oculis maxime conferre ducerem. Respondi, si casudicum aduocatumq; nunquam uideris. Quid auribus? si nullam domi mulierem habueris. Quid stomacho, si nunquam in mensa cum sacerdote Cardinale acubueris? Cōsuluit quid item rei familiari multum prodesset. à Catalano mercatore mutuum non accipere. Quid ad uitæ tranquillitatem, aulas doctissimorum nunquam ingredi. Quod tempus minime esset utile. quod audiendo fratri francisco cui Hispano cognomen est, impenderetur. Hunc ego ubi uideo plura quoq; paratum quærere, quando, inquam faciendo itineri occupatus sum quæso mutuum mihi redde, et comite quo Neapolim usq; commodiore uti possim, edoce. Tum ille agrum inquit hunc nostrum peragranti, si bene tibi consultum uelis, lupum comitem adhibebis, neq; enim comite alio tot, tantorumq; molossorum rabiem euitaueris, atq; utinam unus tibi satis sit lupus. Atqui, inquam, meus hic asellus uni lupo satis non est. Egressus igitur Capua puerum, quod aliquantum de uia fessus esset, asino impositum præcedere cum iussissem, ipse post sequebar, nec multum uis progressus audio irrideri me à uiatoribus, ac fatuum dici quod senex ipse ac pannis inuolutus pedibus iter facerem, puerū firmis pedibus, atq; expeditum asino ante ducerem. Itaq; haud multo post cum iussissem puerum descendere, ipse asino uehi cœpi, nec ita multum itineris confeceram, Ecce qui me accusare cœpit, quod ualidis uiribus, puerum ætate tenera, atq; imbecilla, ire pedibus paterer, ipse asello ueherer. Equo statim, crimen ut auerterem descendi, bestiolamq; dicere capistro cœpi. nec multum ab Auersa aberam, ibi miris me modis, ab ijs, qui et ipsi oppidum petebant, meq; sequebantur condemnari, atq; ut ita dixerim, ex cathinnari sentio, quod cum puero una ferri asello commodissime possem, uacuum tamen illum atq; expeditum recte ducta rem, quibus ut satisfacerem ascendi cum puero asellum. uix autem oppidum intraram cum sublatis primo cathinnis, post etiam clamoribus intellego me à popularibus incessi. O' senem delirum, o' asellum miserrimum. Non corruit infelix sub tanta sarcana? non crepuit asellus? uidetis ne asinum asello uehi? sentitis quæ drupe dem belluam, quàm bipes bellua est, non adeo quidem belluâ esse? Deniq; pueri lapidibus me insectari cœpere. quibus instigatus

asinus

asinus currere cum coepisset, me cum puero una in lutum excussit, nec desuere qui pallio pedibus insultarent. Irrisus, contemptusq; luto sam urbem luto collitus transeo, nec iam Suppatius ab us, quibus essem cognitus sed Lutatus uocitabar. Atque hic quidem susceptæ ob queritandum sapientem profectiois, exitus ac finis fuit. Habes Herrice bone, ac uetus amice peregrinationis meæ rationem, quæ utinam Antonio nostro cognita esse possit. Verum cum illo melius actum est, quod solutus humanis curis, inter beatos nunc agit, nec de sapientia ulterius sollicitus est, cuius me studium ut intellexisti ad Asinum redegit, tibiq; persuadeas uelim, multos diuites, non paucos doctos recte dici, & quidem esse, sapientem autem neminem. Quæ de re post etiam plura. Nunc Pontanum nostrum ut uisam eo, quem Capuanam ingressus dextrum crus fregisse accepi, atq; e' dolore uehementer laborare.

HOSPES. COMPATER. LV=
CIVS FILIUS.

V L T A Quidem a' Siculis meis audio de Pontano prædicari, eiusq; in primis facilitatem, atq; mansuetudinem laudant, cuperemq; illum nosse, atq; alioqui, ac per familiarem aliquem aditum ad eum habere, sed lenito dolore, qui dum crudior est, non tam facile uisitationem admittit. Interim contentus ero, qua facie sit nouisse. COM. Bona et recta statura, fronte lata, caluo capite, supercilijs demissioribus, acuto naso, glaucis oculis, mento promissiori, macilentis malis, producta ceruice, ore modico, colore rufo, adolescens tamen perpalluit, reliquo corpore quadrato. Vnum nunc illi male contigit, nobis amicis non incommode, quod pede altero debilior cum sit factus, in deambulationibus remissior futurus est. Sed bene habet, eius filiulus domo egreditur, quem compellasse non iniucundum fuerit, cum sit bona & læta indole, atq; ut uideo, ad nos uenit. Luciole quid agit pater? L V C. Cum matre litigat. Accessit ad eum adolescentulus cum mandatis, putat illum mater missum a' pellice. eam uociferantem, quo magis ridet pater, eo uehementius irritat. ego e' cubiculo me proripui, atq; eo libentius quod sacerdos ad eum ingressus est, uult enim mater sacerdoti se ut purget, ac peccata nudet, rem sane importunam, sat enim scio matrem, & sua & patris peccata nudius tertius sacerdoti ordine aperuisse. Nam cum ipse ad confitentis ma

ANTONIUS

tris genua affediffem, maternam confessionem, aut rectius quæstū, attente aucupatus sum. Bone sacerdos maritus meus amat ancillulas siquas facie liberali uidit. sectatur ingenuas puellas. Anno superiore Tarenti cum esset, cognouit non unam. anno ante in Hetruria cum Gaditanula deprehensus fuit. Iocatur etiam domi cum Aethiopiis. nec pati possum eius intemperantiam. Ille ridet. ego dirumpor. perrectat urbem, ac principū aulas. Ego domi inter pedisse quas partior pensa. Nam quid ego illum cum sodalibus, quibus quàm familiarissime dies, ac noctes utitur, nisi de amicis, deq; uoluptate loqui, atq; agere putem? cum interim misera in cubiculo de re familiarari sollicita domesticis curis maceror. Dij me omnes aspexere, quodie crux fregit, non licebit claudum totis diebus domo abesse, singulis horis prostibulas adire, Rideat nunc, Urbem inambulet, frequentet sodalium domos, audiat uia in media pellicum pueros, ego uel ex hoc Deos æquissimos iudicauerim, quod tandem iusto eum supplicio affecere. Quid igitur opus, patrem errores iterato confiteri, quos mater tam aperte explicauerit? nuper notus quidam & uetus, ut arbutror, familiaris patrē cum adiret, ubi eum uidit mater, ex exclaimare statim cœpit. Scilicet ab Hetruria? ab Scortillis? Quid agunt pisatiles meretriculæ? præ ira non Pisanas, sed Pisatiles dixit. Vt ualeat Gaditana illa? ut memor est amor ū hirtuli huius? detulisti ne ab ea literulas cum mandatis? ubi munuscula? ubi monumenta ueterum deliciarū? ac tantum non manū inijciebat, quod ille ueritus retro ad Ianuam mature concessit. atq; ac tutum abiit. Mihi pater ut cederem inuuit. ipse carmen decantare euomium cœpit. HO. Satum puerum. Sed obsecro carmen euomium, quod sit edoce? LV. Qui carmen dicit in mulierem furore peratam conuersus, ter despuo, illa statim bilem euomit, ac rabie lenatur. Ipsum autem carmen est. Triiceps est cerberus, ter te ego despuo. Triplex est Eumenis, ter te ego despuo. vomas dico uomas, ter uome, & improbam, Pectore purgato rabiem ad phlegthonta remitte. HO. Mirum huic carmini uim tantam inesse? LV. Ipsa res docet. Sed desine obsecro. mater est in fenestra cuius conspectum uereor. Valetate bellissime.

HERRICVS. SUPPATIUS. LYRICEN HOSPES.

Pinione citius redit ad nos Suppatius. SVP. Hoc deerat ad quæritandam sapientiam, mulierem irritatam adire, ne id uelit sapientiæ ipsius pater IUPI-

piter. Et disputant adhuc sapientes quidam de uxore ducenda? Non
 quidem si ipsa sapientia ducenda sit, uxor mihi ducenda uidetur. bo-
 nus tamen hic & constans Pontanus ridebat, & uultu quidem quã
 maxime tranquillo. o' confirmatissimi pectoris hominem. Mihi quidẽ
 si hæc uita est maritorũ, ne ipsa quidẽ constantia uideri uirtus potest,
 quæ uitæ inquietudinem, ac miserã alat. Quid enim affirmatio tã
 constans, ac perpetua, nisi continuæ rixationis alimonia est? Valeat,
 ualeat uirtus ista coniugalis litigiorũ nutricula. Valeat maritalis ui-
 ta. Ego me ad Hericũ refero. HER. Quæso cur tam cito? SVP. Dor-
 miscere aiebant, atq; à dolore paulũ modo requiesse. Interea dũ edor-
 miscat, Antoniano munere si placet fungamur. HER. Placet, ac perq̃
 opportune Lyricẽ, et qdẽ nõ malus sese offert. A des lepide homuntio.
 Lyrã tange amabo, sepositumq; aliquid sucine. LY. Perq̃ libenter.
 Ne faciem Telesina colas, neu finge capillum,

Bella satis, soli si modo bella mihi.

Munditiæ Telesina iuuant, Fuge candida luxum.

Munditijs capitur delitiosus amor.

Luxus obest formæ, forma est contenta pudore.

Ipsè pudor ueri iura decoris habet.

Simplicitas nam culta sat est. Tu lux mea cultum

Effuge. bella quidem simplicitate tua es.

HER. Accipe mercedulam, & carmen ipsum itera.

LY. Quin aliud potius?

Sirenes madidis canunt in antris,

Dum captas male subruunt carinas.

Sic mortalibus ipsa uita, blande

Illudens, canit ut dolosa Siren,

Donec uel grauis ingruit senectæ

Aut mors occupat, estq; nil quod ultra

Iam restet, nisi fabula, atq; inane.

HER. Lepidissime. atq; utinam non tam uere. Quæ autem faci-
 litas est tua. etiam aliquid quod nouum sit. LY. Quam libentis-
 sine. Suppatij præsertim gratia, senis tum iucundi, tum etiam musi-
 cæ huius non imperiti.

Dulce dum ludit Galatea in unda,

Et mouet nudos agilis lacertos,

Dum latus uersat, fluitantq; nudæ

Aequore mamæ,

Surgit e' nasto Polyphemus antro,

ANTONIUS

Linqvit & solas uolucer capellas.
Nec mora, & litus petit, & sub altos
Desilit æstus.

Impiger latis secat æquor ulnis.
Frangit attollens caput, & per undas
Labitur, qualis uiridi sub umbra
Lubricus anguis.

Illa uelocis mouet æris artus
Dum peti sentit, simul & sequentem.
Incitat labens, simul & deorum
Numina clamat.

Illicet diuum chorus hinc & illinc
Fert opem fessæ. At Polyphemus ante
Non abit, lassus licet, & deorum
Voce repulsus,

Quam ferox nymphæ tumidis papillis
Inicit dexteram, roseoq; ab ore
Osculum uictor rapit. Illa mæsto
Delitet amne.

SVP. Habetur à me tibi non parua gratia, habebitur & abunde
quidem magna, si ut in Hærrici gratiam, sic in meâ quoq; adhuc ali
quid dignum te, dignum hoc confesso, dignum etiam noua, & redi
uina ista disciplina. LY. Geretur à me tibi mos. Vtinam tamen is
essem, cuius ingenio musicæ ipsi aliquid collatum esset. Ac ne ex eorū
sim numero qui, ut ab Horatio iure irridetur, nunquam rogati canta
re inducunt animum, etiam hoc accipe, In tuam atq; Hærrici ipsius, si
tibi non displicet gratiam.

Ad quercus amarylli ueni, Dum retia seruo.
Aere dum timidæ funda detrudo palumbes,
Ipsa dolo, errantem per deuia falle sororem.
Ipsa ades o' amarylli. recens tibi cæsus, & lac
Ad fontem, pendetq; grauis fiscella sub alno.
Te cucumis, uiridisq; pepon, hortensia dona,
Te seruata cauo iam pridem subere mella
Expectant. bini lento de uimine quali
Seruantur, quis labra niger flauentia claudit
Iuncus, & intexto dependent cornua ceruo.
Percurrit medius lacrimoso flore hyacinthus,
Et niger auratas suspendit graaculus ansas

Graeculus a dextra serpens latet, et fugit ala.
 Quid cessas amarylli. duos tibi pascimus agnos
 Hinnuleosq; duos, quos matris ab ubere raptos
 Inter lactantes ipsi saturauimus hedos,
 Nec dominum ignorant catuli, ueniuntq; uocati.
 Est mihi praeterea thalami seposita supellex
 Supparus. hunc uenit lyrineia. textit Alcon
 Palladi dilectus Alcon. cui tortile collum
 Nectit ebur, leni stringit noua fibula buxo.
 Brachia ceruleae decurrunt tenuia lanae
 Lanae, quers medius pauo nitet intertextus?
 Filaeq; purpureus misceat uariantia limbis.
 Haec tibi seruat fests Amarylli diebus,
 Rara chlamis, rarum specimen, mirabile textum,
 Vel tibi ut inuideat Lalage, rumpatur ut olas,
 Spectatum ueniant ut munera ad ipsa napeae,
 Moenon ut tantum decus admiretur Arachne.
 Obuius ad corylos uenio tibi, hic mihi primos
 Amplexus Amarylli dabis, dabis oscula prima.
 Lenta lego ad cerasum duo succina quae tibi seruo.
 Altera celatum culicem stridentibus alis
 Includunt. tenui sub cortice murmurat ales.
 Altera, nutantem sub iniquo pondere celant
 Formicam. Illa oneri incumbens trahit horrida farras
 Haec primo pro complexu tibi munera sunt.
 Quid moror? en Coryli iam summa cacumina motant,
 Iam strepitant uirgulta. Lycas latrat. eia age thyrsi,
 (Ipsa uenit) propera. miserum me, num strepit aura?
 HER. Plenos uoluptatis nos relinquis, ac bonae spei suauissime ho-
 mo. Nam quanquam multum tibi aetas debet nostra qui ex agreste
 illa musici sic emergeris, Debituri tamen plura multo sunt posteri, si
 qui te uolent imitari. Fore enim speramus, si quos tui similes relinque-
 ris, uti pristinam in dignitatem excellentiamq; restituatur, tametsi qua-
 tum ipse hac in re profeceris non ignoramus. LX. Siquid profeci
 gaudeo, quamuis quid profecisse potuit homo, tantis tum suis, tum alie-
 nis impeditus curis? Voluntas certe non defuit, defuere otia, quodq;
 paucos admodum nouimus qui studijs his delectarentur. qua e re
 uoluntas ipsa non parum perreptit, et, ut uerius loquar, refrixit.
 In magnis tamen occupationibus et seculorum iniquitate, si qd aetate

ti nostræ attulimus ornamenti, lætamur, nec laborum poenitet, quos
 grauiſſimos ab adoleſcentia ipſa ſuſcepſiſſe non diffitemur, qui mi-
 nus quidem apparent propter caſtrenſes moleſtias, quæ optimam
 uitæ partem ſtudijs eripuerunt. Sed deſinam de ijs dicere, ne de me ea
 ipſe prædicem quæ ab alijs coram prædicari non paterer. Satis enī
 & olim habui ſi per paucos, & nunc habeo ſi uobis grauiſſimis ſe-
 nibus muſa noſtra non diſplicet. Nec eſt quod ullas a uobis exſpe-
 ctem gratias. tantum oro, ut abire me quàm primum poſt quàm ali-
 qua ex parte uobis ſatisfeci, æquo animo feratis, inuitatus enim ad
 amici nuptias propero hymenæum decantaturus. HER. Et abi-
 re te quàm æquiſſimo animo patimur, quamuis utinam nobiſcum
 eſſe te & ſæpius, & diutius liceret, & gratias etiam quantas poſ-
 ſumus maximas agimus, qui animos noſtros tam ſuauiſſe, uarièq;
 delinieris. LY. Valetate igitur continentiffimè ſenes. HER. Et
 tu lepidiffime homo abi quàm auſpicatiffime. Admiraris bone ho-
 ſpes homuntionis huius canendi ut uideo ſuauiſſimè, ac ſub tam re-
 miſſo incefſu ingenij nobilitatem tantam. Scias uelim uſurpare ſo-
 litum Antonium, cæteros fere omnes huiusce artis ſtudioſos ingenij
 ſui oſtentatores eſſe, hunc autem diſſimulatorem, & quod ipſi ſæpe
 audiuiſſimus cum alijs plurimum tribueret, ſibi ipſi uel acerrime de-
 trahentem. Sed quæſo utror ne ego recte oculis? quænam hæc pom-
 pa eſt? Dij boni qui grex perſonatorum? Et hoc quoq; recens caſal-
 pina eſt Gallia allatum eſt. Deerat unum hoc ciuitatis noſtræ mo-
 ribus tam concinnis. Prægreditur tubicen. Sequitur hedera corona-
 tus, quaſi populo recitaturus, quis nouus hic uates, tantum ſecum
 adducens perſonatorum? o laruatorum urbem, o fanatica ingenia. Quid
 quæ pulpitum, ac ſubſellia extruunt? an ſibi audiētiam parant? O iucun-
 diſſime Antoni ubi nunc eſt? ubi riſus ille tuus, lepoſq; tam ſaluſus? Aſcen-
 dit uates pulpitum. auditores conſedere. Canit iā tubicen. audiant otio
 qui abundant. Me ſatis quidem fuerit in adoleſcentia deliraſſe. æte-
 ti huic compoſitores ſunt mores induendi, atq; ut uideo experre-
 ctus ſomno Iouianus nos per puerum ad ſe uocat. Licet & te ſi-
 cule hoſpes nobiſcum ad amicum, & perhumanum hominem in-
 gredi. HO. An eſt quod magis cupiam? uos præcedite. Ego ſequor.

HISTRIO PERSONATUS.

A cete atq; ſilete atq; animum aduertite,
 Nouam afferimus uobis quæ uetus eſt fabulam
 Muti tacete. mutos tam diu uolo

Silentium dum rumpat, plausus, editus
 Lingua, manu, pedibus quam clarissimus.
 Hoc qui faciet plausum post editum, bibet.
 Tacent. nimirum sitiunt omnes maxime.
 Atqui licet potare plausum ante editum.
 Adest caupo, caupo guttum, atq; urceus.
 Caueat tamen qui bibit, ebrius ne cubet.
 Silentium non somnum mutamus mero.
 Illi promito caupo, sedet qui ultimus.
 Vinosum eum esse non somniculosum indicat.
 Productus nasus, eminent, tuber, rufus.
 Ipse hoc fateatur. ridet. habent hoc ebrij,
 Rident libenter, risus nam sitim excitat.
 Nouum tamen potam ridere abstine.
 Coenabis post silentium, pretium hoc erit.
 Immo potabis, large, abunde, gallice.
 Ridere sed iam desinas post quam satis
 Potasti. nasum emunge. atq; aures arrige.
 Nouum dum uates carmen pulpito intonat.
 Prius tamen argumentum hoc explico tibi.
Dum castra haberet ultimis in finibus
 Hispanie Sertorius, dumq; aggredi
 Parat Pompeius ex improviso eum,
 Fit per exploratores ipsa certior.
 Cogit in campis copias. committitur
 Ab equitatu certamen saeuum atrox dubium.
 Equi uiriq; hinc illinc confossi cadunt.
 Duces acurrunt prope instructo agmine.
 Pugnatur, ui, dolo, fraude, audacia.
 Nox praelium, ac Dianae nuntia dirimit.
 Habetis argumentum ueteris fabulae.
 Heus tu qui dexter assides, subrigito
 Oculos, ac mentulum. quid spectas humum?
 Paulatim sicut uideo somnum prouocas.
 Ridetis. dixi mentulum non mentulam.
 Nec est peccatum, a mento, non menta editum est
 Vocabulum. Nouus sed uates incipit.
 Demulsit barbam. hederam capiti implicuit.
 Tacete, atq; silete, atq; animum aduertite.

ANTONIUS
POETA PERSONATUS:

Ipse autem auratis fulgens Sertorius armis
Agmina coquebat campis. huic filius aetate
Hernicus, hispaniaque satus de matre Marullus.
Hic peditem, ille equitem addensat. sua signa tribuni.
Expediunt. portis ruit indignata iuuentus
Praeuenisse hostem, et montis iuga celsa teneri.
Non aciem campo statui, aut dare signa manipulis
Pompeianus eques patitur. uolat agmine facto
Praecipitans. Primum, Mariusque, acerque Seuerus
Occultam nacti uallem, qua proxima ducit
Semita, limosumque; ferunt uestigia ad amnem.
Astitit in ripa Marius prior. hunc uada nantem
Accipiunt tranquilla, ferox sed flumina seruat
Manlius. hic duro traiecit pectora conto
Perussitque; ferum saxo. caput abdidit alueo
Attonitus sonipes. Marium rapit unda dehiscens,
Atque haste rotat infixum. fortuna Seuero
Haud melior fuit. Acta manu caua tempora quassat
Funda leuis, cerebroque lapis compactus adhæsit.
Decidit ex animis, uitamque; effudit in undis.
Ter flumio emerfit iuuenis. ter gurgis anhelum
Hansit hians, mox et trunco suffixit acuto.
At catulus, catulique; genus Quintillus, et asper
Tertullus, patrumque; heres cognominis oscus,
In leuam flexere. Comes simul additur illis
Hispanus Bicia, exclamans. Quo uertitis? huc uos
Huc iuuenes. Itē ad pontem. Dux ipse uiarum
Praecedo. Dixitque; et per uestigia nota
Delatus, pontem ingreditur. tum cetera pubes
Insequitur. furit inmissis equitatus habenis.
Obuius his equitumque; ciens, peditumque; cateruas
Fit Rutilus, rutilique; gener Veranius, et qui
Prima puer musis dedit otia. moxque; secutus
Arma, tulit meritum primæ legionis honorem
Pontius. a quo etiam ducta est pontana propago,
Quem sequitur, uolucerque; Melas, alacerque; Metiscus
Et Pardus gladio melior, Chariteius hasta

insignes hederis, meritaq; ad tempora fronde
 Et cui casta comas tegit insula, certus & arcu
 Et certus conto pugnax Coruinus acuto-
Primus in aduersum torquet Veranius hastam
 Quintillum, quæ præcipiti delapsa ruina
 Per clypeumq; femurq; uiri, penetravit ad inum
 Pectus equi. genuit sonipes. Dumq; excutit illam
 Innitens, dum ferratis hic calcibus auras
 Verberat, ex cussa. Quintillus labitur hasta.
 Accurrit pater, ac telo per tempus adacto,
 Deturbat Rutilum. Inde Melas dum feruidus instat
 Dum catulo cadit auulsus de pectore thorax
 Exegit medium præcordia ad intima ferrum.
 Labenti dum ferrum iterumq; iterumq; coruscant,
 Sensit præcipitem uento stridente sagittam
 Quam dum declinat inuenis, forte ilia in oscum
 Obuertit, lateri & telum crudele recepit.
 Extraxit telum obnitens, ac talibus infit.
 Non tibi mentitum osce genus, ueteresq; parentes
 Profuerint, Fauno aut mater dilecta petenti.
 Tum clypeo assiliens, enssem quatit, & ferit ora
 Nuda osce, cum forte leuis ceruice reflexa
 Cassis hiat. cruor auratis diffunditur armis.
 Ingeminat perq; ora Melas, perq; ilia ferrum.
 Ipse iterum lateri accepit moribundus acutum
 Ensem, auratum enssem, mox corrui, acer & una
 Corruit oscus, & ingenti premit arua fragore.
Attontitæ stupere acies. At Pontius instat,
 Ite uiri, mecum ite uiri. Sucidite pontem
 Dum trepidant, nullo & liber custode tenetur.
 Hæc ait, & rapta primus uolat ipse securi.
 Desilijsq; pedes. Sequitur cuneata inuentus.
 Tum Bicia increpitans. Quo nunc Tertulle? quid hæres
 In ferrum Romane rue. Atq; hinc talia fatus
 In medium incurrit peditem. nec desuit illi
 Tertullus. uolat aurato conspectus in ostro
 Nunc iaculo, nunc ense micans. fit ui uia. sænit
 Effera uincens rabies, rabiesq; cadentum.
 Forte ut erat prolapsus equo Veranius, alte

ANTONI V S

Sustulit attollens oculos, telumq; uibrantem
 Suspexit Biciam. Quo tu quo pessime telum
 Carpetane uibras? en hoc ait accipe, & armos
 Vna haurit. simul abreptas detruncat habenas
 Bellatoris equi. tum communis ense reducto
 Perforat, ingentemq; alta prosternit in herba.
 In Biciam se cuncta cohors supata ferebat.
 Pro Bicia ferus assurgit Tertullus. At illi
 Suicidit iugulum parca indignante Metiscus.
 Concidit ut tenuis cum flos enectus aratro est
 Insignis facie puer, & florentibus annis.
 Nec mora siue aliquis, dubium, miles ne deus ne
 Sustuleritq; manum, iaculumq; intorserit, intrat
 Loricam galeamq; inter ferratalis ornus,
 Qua ceruix commissa humeris, nam fata Metisco
 Nec sua non properant, Biciæ seu cana senectus,
 Cui caput amissum collo maurisius Atlas
 Atq; hastæ infixum ostentat. Quo territa retro
 Pompeiana acies, pontem turbata petebat.
 Urgebat fugientem hasta Chariteius, ut se
 Proripit è specula. simul & clamore premebat
 Iuncta cohors. Illi abruptis referuntur habenis.
 Sæuit at hic gladio incumbens Coruinus & harpe
 Ut quondam lupus in pecudes furit. omnis ab uno
 Grex fugit. Ille atrox et dente cruentat et ungui.
 P ontius ut sensit strepitum, ac nutantia uidit
 Robora, & attrahere immanem tabulata ruinam,
 Cede inquit generosa Phalanx fugientibus. ipsi
 Ferratis ad ripam hastis incumbite, qua se
 Voluit agens, retroq; uagus conuertitur amnis.
 H ic uero turbatus eques clamante tribuno
 Constitit. Instaurata acies. Tum Pardus & actor
 Sulpitiuſq; Aniuſq; & auiti nominis Arunx
 Incumbunt, uariuſq; & poeno è sanguine Hiensal
 Marmaridesq; Mahar, Ailantiadesq; Maharbal
 Et Boſtar barceus, & Pyreneus Hierus
 Androclidesq; Maron, Antenoridesq; Boriscus,
 Atq; alij, decus egregium, quos traxit in arma,
 Quiq; repostus equo Veranius, ægra trahebat

Corpora, sed vincit famæ generosa cupido.
 M eonia nunc plectra Deæ cantusq; ciete.
 Et bello decus, & decori longam addite famam.
 Non aliâs equitum maior, seu maior equorum
 Ardor, utrinq; duces simulant, utrinq; tribuni
 Statureiri, pugnatæ uiri, clamatur utrinq;.
 Quo ruitis, Pompeius adest. incumbite fessis
 Impiger aduentat Sertorius. arma cruore
 Sparsa madent, crepitantq; enses, clypeiq; resultant
 Impacti clypeis, fractæq; hastilibus hastæ.
 Tum uarius, clamorq; equitum, atq; hinnitus equorum,
 Dissultant ripæ, & uoces nemora alta remittunt,
 Non aliter quàm cum bello flagrante gigantum
 Aeoliam ad Liparen sudat uulcania pubes.
 Fit strepitus, ferriq; flumit, ærisq; metalla.
 Antra sonant ualidis incudibus. itq; cauernis
 Immistus fumo sonitus. caua murmurat Aetna
 Vicinæq; fremunt ualles, maria ipsa resultant,
 Ac longe fragor ingeminans defertur ad auras.
 Hic pardo suffosus equus. cadit impiger acto
 Androclidesq; Maron. traiectus et ilia conto
 Corruit infelix Arunx, Bostarq; Maharq;
 Ense Mahar, iaculo Bostar per pectus adacto.
 Sulpitius dextra exsecta, leuaq; Maharbal
 Inuiti excedunt pugna. Veranius hastam
 Cruere trahit, Dumq; illam Annius conuelleret tentat
 Accipit æratam per colla exserta bipennem.
 Tum uero turbata phalanx cedente Borisco,
 Quem clypeo exsutum & galea Catilina premebat.
 Syllanum genus, & rara uirtute tribunus,
 Vociferans. En qui hesperiam sua præmia poscunt
 Oceano & regnare parant. Simul exigit harpen
 Ore tenus, dictisq; ferox insultat amaris.
 Hesperiam quam quæris habes. Patauina colebas
 Rura miser, nunc auratis oacumbis in aruis.
 Tum Fabium, Titiumq; ferit, flauumq; libyscum
 Fonteiumq; & quoselice de matre gemellos
 Sustulit eleis prætor Vipsanius oris
 Almonem, Andronemq; & cumarum abeonem.

ANTONIVS

Dat læto Laufenum, & amicam Nerea musis,
 Nerea præstantem forma, & puerilibus annis
 Quem liquidis sebethos aquis, quem cerula fleuit
 Parthenope, quem Nereidum chorus omnis, & uadæ
 Sirenes conturbatis fleuere sub antris.

Hæc inter strages, uariisq; & fortis Hienfal
 Stabant inuicti ferro, trudentq;, trahuntq;,
 Vulnera dant, sternuntq;. prior sic fatur Hienfal.
 Macte Vari uirtute, uides qua sorte ruat res?
 Fraude opus est. hunc ipse locum cape, dum mihi segnis
 Fit fuga. uix hæc effatus uestigia uertit.
 Insequitur Catilina, fugam celerabat Hienfal.
 Itq;, reditq; iter inceptum, fallitq; sequentem,
 Dum uarius iaculum incoctum post terga sub ipsum
 Infigit femur, & dictis ferus increpat. Ille
 Saucius ingemuit. uixq; ad sua signa recepit.
 Incumbunt tum uictores, uictiq; facessunt.

Pontius interea positus uada ad ipsa maniplis
 Hos cogebat, & hos, ut quem fors ipsa ruentem
 Obtulerat, tumultumq; leuis delatus in altum
 Euentum pugnae ut uidit turbatus, & amens,
 Huc inuenes, simul ad pontem uestigia uertit.
 Insequitur pedes, atq; eques. agglomeratur eodem
 Cuncta manus. simul ecce etiam fulgentia signa
 Cernere erat. uolat admissis Sertorius alis.
 Parte alia de colle procul romana ferebat
 Se legio. uolitant aquilæ. Petreius ante
 Agmen agit, primusq; uias & flumina monstrat
 Ut uentum ad ripam stetit impiger, & monstrato
 Ponte, iubet primam confestim anteire cohortem.
 Ingemuere trabes, succisaq; robora nutant
 Assultu peditum uario. Tum pulsus ad amnem
 Cedebat Catilina, omnisq; equitatus habenas
 Laxabat, præmissa cohors tabulata tenebat
 Vltima, per medium raptat uestigia pontem
 Pulsus eques. Ruit ecce trahens peditemq;, equitemq;
 Pons secum, præceptq; cauo deuoluitur alueo.
 Substitit amnis. tum ripæ intumuerunt profundæ,
 Conuersusq; ni gras fluminis ruptabat arenas.

Antonitus casus

A ttonitus casu tanto, Petreius amnem
 Spectabat. uolabat acta manu coribantis arundo
 Atq; ocreis illapsa, femur penetravit ad imum.
 Pontius e' ripa exclamat. Nunc uadite segnes
 Et ripam tentate dolo. cum talia fatur.
 Diffundit sese in partem, ripasq; relaxat
 Turgidus amnis aquis, uoluitq; ad littora fluctu
 Arma, uiros, tabulas, & corpora quadrupedantum
 Stant pedites innisi hastis, uersantq; ruuntq;
 Semineces. spoliant alij, passimq; secundum
 Flumina, suspendunt alte spolia indita ramis.
 Exanimem implicatumq; ulua fluctusq; uouementem
 Eruptant unda Catilinam. Ille aera ut alnum
 Hausit, & accepit gratæ spiramina uitæ.
 Apprendit ramum dextra, tenuitq; prehensum.
 Hinc illinc oritur clamor. pugna aspera surgit
 Fundarum, crepitat lapidosus ictibus amnis
 Turbibus, & multo sub uerbere dissilit aer.
 Exceptus tandem a socijs conamine magno
 Curuatis trahitur contis, ripaq; locatus
 Vltiore, uomit madidas de pectore arenas,
 Cum subito rapidum affertur Sertorius amnem,
 Et pugnam tuba terribili ciet horrida cantu.

HISTRIO PERSONATUS.

Venit ut uidetis uates istricus.
 q Sitim pati non potest. quod homericum
 Ait fuisse, seq; similem illius
 Mero potando noctu, atq; interdus.
 Bonum poetam nisi uino sum neminem
 Ait. & id recte, & quod ait re comprobat.
 Heus tu cui nasus, ora, labra, guttura
 Rubescunt, uin potando hoc experirier?
 Taces. fateris uictum. nunc hoc accipe.
 Vides fortuna uariet ut hominum uices?
 Pugnant illi de uirtute & gloria.
 Nos de mero. pugnant ferro hastilibus.
 Nos uitro, nos argenteis archesis.

ANTONIUS

Hoc nunc agite spectatores optum.
 Duces decoris pictos armis noscite,
 Et gesta Marte dubio certamina.
 Ac scævientes campis ignium globos
 Vento rotatos, & flamarum turbines,
 Agros, nemora, peditumq; ambusta corpora,
 Vna absorbentem, & cælo labentis faces,
Audire pulchrum est strages, & cadentium
 Aceruos, ac cruore stagnantes agros,
 Ipsum tranquillo, & tuto sistere in loco.
Illuc redeat unde digressa oratio.
 Prius quieuit noster hic uates siti,
 Nunc somno, uinum ut edormiscat salicet.
 Homeri hoc tantum habet, quod persæpe ebrius,
 Maronis unum, nimio marcet ocio.
 Sentitis ut aperitis stertit faucibus?
 Hi at, muscas uenatur. Sane hoc est nouum
 Aucupium. os aperit, stringit iam, tene, tene,
 Lepidam auiculam. heus uitule, heus marina bellua
 Deliciæ oceani, surge atq; expergiscere
 Postquam uenatus. Euge, iam erigit caput
 Iam defricat oculos. iam ascendit pulpitem
Taceo. Vos spectatores animum aduertite.

POETA PERSONATUS.

Onstitit hic lustrans oculis loca. mox ita fatetur
 Haud paruo fraus hæc steterit tibi magne nec ultra
 Cunctatus uocat, armatos ad signa tribunos
 Vos musæ memorate, etenim memorare potestis.
 Vobis pyrene, Arcitenens Dea rettulit illi.
 Vos memori egregium facinus producite fama
 Quod iuuat & meminisse, & commemorasse minores,
Altilius fraterq; lycon prima agmina ducunt,
 Præstantes animis iuuenes, quos Nursia mater
 Marte satos, furtim patrijs mandarat alendos
 Montibus, & succis herbarum & lacte lyciscæ
 Testatur nutricem auro galea alta lyciscam
 At clypeo quatit ingentem Mars effertus hastam.

Proxima syluano clarus patre, clarior armis
 Agmina agit Marsus. clypeo, lacus enatat ingens.
 Ipse antro fundit liquidas & Fucinus undas.
 Pandit se cono aduolitans argenteus anser
 Addictus puero custos, cum paruus ad amnem
 Ludit aui, puer & uitreos maris innatat aestus.

Hinc iaculo bonus, ense bonus, melior tamen arcu
 Actius insequitur. argento auroq; coruscus.
 Neuit acu chlamydem coniux, quam lucus opacat
 Hesperidum, pendentq; suis poma aurea ramis.
 Argento serpens riget, & trahit horrida cauda
 Septem orbes, micat & linguis furiata trifidas.
 Sub leuam uagina auro, uiridiq; smaragdo
 Irradiat distincta, & iaspide fulgidus ensis
 Ad capulum. nitet & nexu noua fibula eburno.
 Aurea mandebat sonipes frena. aurea cassis
 Emicat, auratos spargit sol aureus ignes,
 Ac serpunt hederæ per leuia tempora nigrae.
 Lunat ama Conium in morem pelta horrida monstro
 Lernæo. Septemq; illi capita alta tumescunt.
 Et lates pandit rictus Fera. desluit atrox
 Virus, & effuso liuescit parma ueneno.
 At dorso pugnacis equi terga aspera pendent
 Illa bouum, tegit & crudus genua ultima pero.
 Hæc uariat nemus ideum, atq; ad pocula raptus
 Dardanius puer, & cupido præda acta tonanti.
 Ter puerum inuadit præpes. Ter præpetis alas
 Euadit puer. hinc rostro sacer ales adunco
 Abreptum, Implicitumq; ungui, multumq; sub ala
 Percussum, frustra auxilium, diuosq; uocantem
 Ante Iouem caelo statuit. mox uersus in astrum
 Inter sydereos ales micat aureus ignes.

Quem post uenatore satus patre, maximus armis
 Compater. huic apri clypeo riget horrida pellis
 Incoctumq; ursi tergus. latrat aspera cassis
 Ora canum, duraq; horrent uenabula dextra.
 Lartius hunc pater amissa genitrice, lupina
 Pelle fouet tectum folijs, subq; ubera adactum
 Lactentis quam cum catulis deprenderat ursæ.

ANTONI V S

Mox puer exagitare feras assuevit, & acto
 Venatu tolerare famem. atq; inhiare cruori.
 Qualis mane nouo cum fulgidus igne nitenti
 Lucifer irradiat caelo. mirantur & illum
 Pastores. gaudet caro Venus aurea signo,
 Aeratam sic ante aciem nitet ora Camillus
 Insignisq; coma puer, & fulgentibus armis.
 Miranturq; ut tela manu, atq; ut torqueat hastam.
 Ut gladium stringat dextra. Sertorius ipse
 Concipit optatae iandudum gaudia palmæ.
Tum uates phoebo curus Saxonius astur
 Idem augur, cui uox auium pennæq; patebant
 Et curare manu doctus cantuq; leuare
 Vulnera, non tamen ense minor, minus utilis hasta.
 Lauream cingebat galeam, tegit insula crines,
 Serpebant hederæ clypeo. iuret hasta corymbis.
 Et capulo insignis radiabat acinacis aureo.
Hinc Aspar garamas quo non præstantior alter
 Aut torquere manu iaculum, aut dare uulnera funda
 Ceruleus capiti trifido, micat ore Cerastes
 Ter caudam collo implicitans. puer Aspar & illi
 Assuevit, cantata daret cum pabula & aspis
 Luderet infantis manibus, cum lambit & ora
 Ora genasq; simul, & collo lubricus errat.
Horret & insutus cetræ leo. cruda draconum
 Terga humeros, crudumq; tegit thoracæ elephantus
 Ipse arcum pharetramq; humeris, clauamq; trinodem
 Incoctamq; sudem dextra gerit, & quatit acer,
 Marmaricoq; subinde hululans uocat agmina cantu.
Ecce decus belli rarum tritonia Birse,
 Ipsa pedes quamuis, equites tamen eminent inter
 Vertice iam toto, & passu præuertit euntis.
 Nodosam lateri clauam fert. dextera pinum
 Ingentem quassat pinum, quam fulua bipennis
 Asperat. Ipsa exerta humeros, & brachia & ipso
 Poplite nuda tenus. non illi pectora thorax,
 Non galea abscondit crines, sed tornulus aureus
 Circuit ingentem lato curuamine frontem
 Et multo pectus communit baltus ære,

Palladis

Palladis armis sonæ donum fatale. quod illi
 Ferre dedit, tutum armatos munimen in hostes.
 Hanc Fauno, & nympha genitam Garamantide, mater
 Dum partum celat, tergo bouis indit, & aspris
 Sentibus impostam, nymphis nemoriq; relegat.
 Quam dum forte Lauat tritonide Pallas in unda
 Oblatam ut tenuit gremio, muratur & ora,
 Et latos humeros, & membra ingentia. quodq;
 Nec uagit, feri q; aspectum non territa diuæ,
 Quodq; hastam galeamq; oculis, atq; ægida lustrat.
 Commendant matri Tritonidi. sedula mater
 Educat. Illa ut primum ætas tulit, ire per altas
 Nuda genu syluas, latebrasq; intrare ferarum,
 Sectari ceruam cursu, uenabula in aprum
 Dirigere, & filium iaculo attentare leonem.
 Finitimis etiam bellis assueta, nigra ntem
 Gerionistheniden claua abstulit. hunc tremat omnis
 Aegyptus, tremat extremi domus abdita Nili
 Egregium, ac coeli columen Maurisius Atlas,
 Accipit ob meritum donum immortale Mineruæ.
 Auratam fronti uictam, atq; ad pectora balteum
 Exulta quibus in bellis inuicta uirago.
Hernicus extremas acies, atq; ultima claudit
 Agmina. nam iussus properare in castra Marullus.
 Communire manu uallum, portasq; tueri.
 Ipse ostro clamidem intextam, argentoq; nitentem
 Aurea quam lato percurrit lina tractu
 Insignis, fuluocq; comam nodante Pyropo
 Irradiat, ueluti roseo cum Solis in ortu
 Percussim radijs splendet mare, iam tremat unda
 Iam feriunt sese radij, iam dissilit ardor
 Huc illuc. nequeunt tum lumina nostra tueri.
 Quin etiam auratos spargit de casside fluctus
 Oceanus. splendet cæno sub marmore Triton.
 Fluctuat, & clypeo per cerula concita delphin
 Argento assurgunt undæ. Tum litora gemmas
 Sparsa nitent. micat aduerso sub lumine pontus.
Hos arno genitus nymphæq; euarchide uates
 Quem musæ aonio puerum fouere sub antro

Puttius ad pugnam uocat, atq; hortatur euntes.
 Di uobis sunt tela uiri. Mars dextera cuiq; est
 Vicinus. ipsa suas uictoria concutit alas.
 Pax parta. Hesperius nobis regnabitur orbis,
Vt uentum est sub signa, duces sua quenq; secuta
 Est legio, ac densis cogit se exercitus armis.
 Intenti expectant signum. mora q; omnis iniqua est
 Oceano ueluti in magno cum cerula Proteus.
 Agmina agit stabulis, coeunt immania monstra
 Sub duce quaeq; suo. feruent freta. pastor ad ipsas
 Stat caulas, baculoq; greges, & uoce coërcet.
 Non casses, ipsi nequeunt retinere magistri.
Interea caesos equites, primamq; cohortem
 Haustam undis, ripasq; & flumen ab hoste teneri
 Nuntius attulerat magno, famuliq; ferebant
 Impositum clypeo Petreium. aegerq; dolensq;
 Substitit ad medium collem, secum ipse uolutans.
 Incertus casu tanto, pugnam ne retractet
 Paulatim colle excedens, an flumina tentans,
 Implicatum eliciat ripis fluuiialibus hostem
 Fidentemq; equite, atq; recenti caede tumentem.
 Hæc secum. mox acito iubet arma Cethego
 Inferri ripis, peditemq; ad signa uocari.
 Ipse inuectus equo. Nunc o fortissima bello
 Pectora, nunc certate manu. Tot flumina nando
 Emensos, torrens tenet, atq; ignobilis amnis?
 Vincite iam uictos, unaq; absoluite pugna
 Reliquias tot bellorum. Dum talia fatum
 Magnus, ab impietro pugna est commissa Cethego.
 Namq; ultra aduersam ripam uada nota secutus
 Pontius insisterat, campo congressus iniquo
 Dum fossas, & saxa inter uersatur, equesq;
 Confossus cecidit, & pediti pedes additus instat.
Quod postquam longe aspexit Sertorius, & quæ
 Sit fortuna uidet. nulla est mora. protinus agmen
 Ire iubet, dictis stimulans. Nunc lecta iuuentus
 Nunc uictrix manus ad ripas. uada peruia. & ipse
 Pontius insultat campo. non audet & hostis.
 Aut conferre gradum, aut descendere montibus altis.

Hesperiam dextra gerimus. Spes omnis in armis.
A Iulius fraterq; Lycón trans flumina primi
 Consistunt. sequiturq; hastis innisa iuuentus.
 Pars capiti scuta alta gerunt. pars insita pilis,
 Pone trahunt alij. Sistunt & flumina cursum
 Mole uirum, atq; undis illisa remurmurat unda.
 Tum ripæ clamore sonant, collesq; resultant,
 Offensa & nemorum assultu respondet imago.
 Vix alias tantis animis in prælia uentum est.
 Successus certamen alit. dum cedere neutris
 Decretum est, urgetq; ducum præsentia, & ardor.
 Ingeminat uires. crescit certamine uirtus.
 Crudescit gladio Mauors. nec iam eminus hasta
 Communus ense agitur. humescunt sanguine campi
 Cæde natant fossæ. Tum territa terra cadentum
 Corporibus tremit, & gladijs micat æreus æther.
T ercentum clypeata phalanx, hinc sub duce Hiarba
 Illinc Suffeno. stabilis pedes, arma manusq;
 Contulerant, ut forte alnus radice reuulsa
 Conciderat, ramisq; ingens iter occupat, ut nec
 Aut his aut illis pateat uia. Sæuit utrinq;
 Effera uis, duriq; crepant per scuta molares,
 Ut cum se orionis iniquo sidere grando
 Præcipitat, uasto crepitant sub uerbere tecta.
 Minc Tacio, Lepidoq; caput ceruicæ reuulsum
 Ense Tagi. cædit ense Remi, Turnusq; Ligusq;
 Nam Liguri femur exectum, Turno ilia & ipsas
 Traiecit costas, ac pectora feruidus ensis.
 Per galeam cerebrumq; ac tempora guttur ad ipsum,
 Assaracum secat V fentis sublata bipennis.
 Illinc & Marus, & Basso cum fratre Faliscus
 Thessalicusq; Maronides, & Lydius Hypseus
 Conciderant, Sículusq; Corax, & maurus Iopas.
 Idem omnes eodem gladio ferus abstulit Ancus.
 Hic genitus Vulcano, atq; Aetnæa Cianeæ
 Fatiferum à patre ensem, atq; immedicabile ferrum
 Accipit, Stygia genitor quod tinxerat unda.
D umq; alnum truncosq; super leuis insilit Anser
 Accipit æratam infelix per guttura cornum.

Spiramenta animæ clausit telum. Ille uolutus
 Singultantem animam pronus uomit. cia age Hiabos
 Exclamat, Spolia illa uiri, cum talia fantem
 Ora per increpitans alis penetrauit arundo.
 Insultans cui Suffenus. spolia accipe uictor
 Ista tibi, iaculumq; quatit. suffigitur hastæ
 Dexteræ, dum excusso properat torquere lacerto.
 Hic cædes miseranda oritur super anse tracto
 Dum spolia exuniasq; uiri cupit hostis, & hostis
 Pro decore haud timet, aduersis incurrere telis.
 Huc omnis legio uersa, huc sua signa Cethegus
 Inferri iubet. huc contra Altiliusq; Lycónq;
 Accurrunt, paribusq; animis certatur utrinq;
Dum primam ferus ante aciem mouet arma Cethegus
 Ac iaculo ferit Iasium, sternitq; uolenum
 Murano clypeum auellit, transfigit utrinq;
 Quercenti femur, ingeminat per uiscera ferrum
 Quintilio, atq; uida morientem extendit in herba,
 Interea per scuta uirum, per tela, per enses
 Altilius ruit infrendens. caput amputat Istro
 Brachia Segnitio, nares & labra Meallo,
 Tempora diffringit Catio, prosternit Omasum,
 Umbritioq; haurit iugulum, forat ilia Cossò,
 Præcipitemq; inter fossas, dat amintora saxo.
Tum lena de parte Lycón furia & amens
 Quintilio extincto, quid tu generose Cethege
 In plebem furis exclamat? cui talia contra
 Ille refert. O' mauortis præclara propago
 Mentitum genus in syluis, quid prælia differs?
 Est clypeus. sunt tela tibi. simul inijciat hastam.
 Auertit uenientem umbone. ea lapsa pependit
 Marmaricæ clypeo. contra uenabula torquet
 Dura Lycón. Saltu deuitat tela Cethegus,
 Illa ocreis illapsa Tagi, femora ultima & inguen
 Extremum rupere. cadit Tagus. aduolat Ammon
 Elatamq; alte subigit per colla securim
 Et caput affigit conto. clamore secuta est
 Læta cohors, tum tela Lycón, tum saxa Cethegus
 Ingeminat, stringunt acres & cominus enses.

Interea paulatim acies, ac signa mouebat
 Pompeius, seque ad ripas non se gnis agebat.
 Ipse ostro insignis humeros, auroque coruscus
 Fertur equo, quem Neptuni de gente creatat
 Mater, ab aduersi conceptum flatibus Euri.
Forte ut erat de cæde equitum de cæde uirorum
 Fessus, & extremum seruabat Pontius amnem
 Vidit ut incensa stipula exagitantibus auris
 Hæserat arenti trunco uapor. ille uolutus
 Per frondes urgente Euro conceperat ignes
 Et late ramos flamma crepitante cremabat.
 Admonit dextram trunco, auulsitque trahendo
 Pontius, & campo rapidus iacit, atque ita fatur.
Eure pater, cui pars cœli pulcherrima seruit
 Cui parent auræ oceani, cui regia solis
 Ampla uacat, qui que & terris, pelagoque sonanti
 Imperitas, quate nigrantem Rex magne procellam,
 Nunc exerce auras, & pennis aëra uerre,
 Ac mecum insidias, hostemque ulciscere uictor.
 Sacra tibi ante aras statuam uotiuua quotannis
 Candentis foetus ouium, intactamque inuencam.
Annuit, excussitque alas Deus. Illicet ingens
 Tempestas cœlo exoritur. fremit arduus æther,
 Dant syluæ sonitum ingentem. cœnaque antra resultant,
 Pulueribus sequitur confusa per agmina nimbis.
 Dispergitque undas flammarum, atque omnia late
 Inuoluit, iactatque furens incendia uentus.
 Tolluntur cœlo summi, glomerataque flamma
 Peruolitat, simul absorbens, stragesque uirosque
 Et quamuis trepidum cœnerent iam signa receptum
 Telaque projicerent dextris, clypeosque sinistris,
 Flammatus tamen ante acies euadere non est.
 Varenum Iasiosque duos, liguremque Labullum
 Cretensemque Gian, gaditanumque Liertem
 Assyriumque Naban, Pyreneumque Biantem
 Tris Alcmeonidas, & clarum Hypsenora cantu
 Erumpens atra primum de subere fumus
 Inuoluit, mox flamma rubens una hausit, & alte
 Iactati, mox flagranti cecedere ruina.

ANTONIUS

Constitit forte ad saxum tardante sagitta
 Narnius imbrasius, dumq; illam auellere tentat,
 Exanimum exustumq; alta suspendit in ulmo
 Fulmineus globus, inde euro torquente rotatus
 Alconem rapit, huic barba crinisq; reluxit
 Sublatumq; alte caelo intulit, inde nigrantem
 Ruptantemq; ignes, medium deturbat in amnem.
 Perstridere undae attractu, fumumq; dedere,
 Ut cum uersatum ardenti fornace metallum
 Canduit, exceptumq; tenaci forcipe tingit
 Ipse lacu faber. efferruit lacus, obstrepit unda
 Et fumus petit aduolitans nigrantia tecta.
 Tercentum huic capita hirta boum, totidemq; iuuencae
 Pascebant Sila in magna. famam ipse secutus
 Deseruit patriam, et dulcers cum coniuge natos.
 Bisseptem Ausidio nati praecleara iuuentus.
 Surrenti domus ampla, aequano in litore turris,
 Felices baccho colles, tot iugera campi
 Totq; greges, Sarnusq; fluens per florida rura.
 Et natos tamen & patriam. dulcersq; recessus
 Sirenum (potuit tantum ambitiosa cupido)
 Post habuit. cui primum oculos flamma abstulit. inde
 Torruit ambustam dextram, uento acta fauilla.
 Post tortus iaculante euro per uiscera truncus
 Canduit. ipse atros spirans de uulnere fumos
 Et Sarni fontem, & liquidos reminiscitur amnes,
Fatidica Ursidio mater praedixit eunti
 In bellum, fuge nate ignes, incendia uita.
 Corruptus flammis queritur, matremq; deosq;
 Veriloquos quodq; humentem liquisset & Arnum
 Et fessulas natale, solum, florentiaq; arua.
Tercentum sub rupe caua, sub sentibus aspris
 Deliterant simul, insidijs delecta iuuentus.
 Tercentum simul absumpsit glomerata fauillis
 Aura nouis, ut cum frondosa in ualle sub astrum
 Pleiadum, tacta alta Iouis de fulmine quercus
 Vno omnis simul afflatu per pasua circum
 Grex cadit, exitioq; ruunt armenta sub uno.
Ter flammam pedibus pernix enaserat Vfers

Infelix ora obuertit. uidet ægra trahentem
 Crura patrem, ex anguemq; metu. uestigia retro
 Præcipitat, prensūq; manu, ac ceruice reclinat
 Impositum trahit, & labens incendia uitat.
 Improvisum anguem pressit grauis. Ille repente
 Implicuit plantæ agglomerans. Dum se explicat v fens
 Dum seuit coluber, squamosa uolumina torquens
 Exiliit fumosa uomens incendia turbo.
 Absorpsitq; v fentem una colubrumq; patremq;
 V fentem, quem ceruleis Feronia in antris
 Nutrirat, puer & uiridi consueuerat umbræ.
 Hunc sacrum nymphæ nemus, hunc fleuere napeæ,
 Circæiq; sinus, hunc Anxuris ora, lacusq;
 Setini, & tacitæ rupere silentia Amyclæ.
 Peruolitat turbo inuoluens syluasq; ferasq;
 Densatur coelum fumo, caligine montes
 Conduntur fluitantq; atræ per summa fauillæ.
 Mox seui erumpunt ignes. flammæq; coruscans
 Et coelum lambit rutilans & sidera uortex.
 Hinc rursus torquente euro per inane uolutus
 Incumbit campis, truncosq; ambustaq; uersat
 Robora, candentemq; rapit sese ante procellam.
 Suffenum, armigerosq; duos eadem aura peremit
 Cum geminis V argunteijs, libicoq; Gulsissa.
 Umbronem, Hispanemq; lacetenumq; Biorem
 Hastatosq; numantinos, nomadumq; cohortem
 Ceiratamq; manum, præerat cui turdulus Iacon
 Iacon auis atauisq; genus qui ducit ab orco.
 Vna omnes rapit unda, rapit Varumq; Macrumq;
 Gisonemq; syracosium gramantaq; Bocchum
 Mox raptos flammaram. hausit arcum acta uorago.
 V t cum trinacriæ campis de uertice summo
 Aetna uomit rapidos æstus. It turbine denso
 Sublatus coelo fumus. mox rumpit in auras
 Flamma furens. uolitant rutilæ per inane fauillæ
 Post iactante noto agglomerans flectitq; rotatq;
 Huc illuc. ea lapsa faces iaculatur, & altis
 Illisa arboribus, siluas, saltusq; uagatur
 Incensos. ruit interea mirabile uisu

Flammarum torrens rapidus, liquefactaq; saxa
 Praecipitat simul inuoluens stirpesq; ferasq;
 Tecta q; pastoresq; furit vulcanius amnis,
 Per ualles, per culta, ingens metus urget a gressibus
 Vicinæq; suis diffidunt mœnibus urbes.

Haud aliter pauor inuasit. fugi coepta per omnes
 Est acies. Ite exclamat Sertorius. Ite.

Ite citi. uada nota citi peruadite, & amnem
 Primus obit. Sequiturq; duces sua quenq; iuuentus
 Et circumstetit armatus trans flumina miles.

Forte sub annosa quercu in conualle silenti
 Arcitenens Dea, saenarum de caede ferarum,
 Lassa quiescebat, trepido cum excita tumultu
 Surgit, & ascendit summi iuga pinea montis.
 Constitit hic lustrans oculis loca. cernit utranq;
 Effusam campis aciem, uidet agmina, & ipsos
 Hinc illinc instare duces. Scire proteruum
 Eurum, atq; in medijs uolitare incendia siluis,
 Tot strages, tot fumantes & corporum acervos,
 Ingemuit, traxitq; alto suspiria corde
 Aduentare diem quo dux Nursinus acerbo
 Casurus fato, hesperijs occumberet aruis.

Nam puerum templo admotum cum sedula mater
 Commendat triuiae, atq; adytis Dea grata recondit,
 Consuluit fratrem. frater fata abdita pandit,
 Ingentem fore, & hispanis per bella, per enses
 Regnaturum oris, tamen illum haud tarda manere
 Funera, cum pariter flammæq; undæq; fauerent
 Pugnantem, armatumq; eurus prosterneret hostem

Fatorum Dea facta memor de ualle propinqua
 Pyrenen iubet acciri. hæc nam fida ministra,
 Hæc comes. huic omnis thalami quoq; credita cura.
 Illa uolat. dictis cui sic Dea fatur amicus.

Nota soror tibi fata ducis, quæ certa propinquant.
 I, propera. fac signa retro, fac agmina uertat.
 Pugnatum satis est. nec plura effatur. at illa
 In ceruam conuersa, noto non se gnior ibat.
 Ipsa arcum leua stringens, dextraq; sagittam
 Lunauit, simul ut capita acurnata coirent,

Laxavit, simul ut flammæ elapsa sagittæ
Conciperet, fulxere auræ, tractu illa corusco
Emicat, & ducis ante pedes affixa reluxit.
Obstupuit tanto monitu Sertorius. Ecce
Cervæ per attonitas penetrat non cognita turmas.
Agnovit Trivia famulam Dux, ac prior inquit,
Nota uenis, nec me fallit Dea, quadrupedemq;
Conuertit ripæ appropinquans. præcedit euntem
Pyrene, pedibusq; micans & cornibus aureis.
Signa canunt reditum. Sequitur tum ferrea pubes,
Oceanoq; egressa, polum nox occupat atra.

F I N I S.

